

ВІСТНИК



(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 52.

Відень, 32-го грудня 1917.

Ч. 182

ПРОСИМО ВИРІВНЯТИ ЗАЛЕГЛУ ПЕРЕДПЛАТУ ЗА РІК 1917.

ПРОСИМО ВІДНОВИТИ ЗАЗДАЛЕГІДЬ ПЕРЕДПЛАТУ НА РІК 1918.

Просимо уважно перечитати умови передплати на останній стороні.

Третій універсал Української Центральної Ради.

Народе український і всі народи України!

Тяжка і трудна година впала на землю російської республіки. На півночі в столицях іде межиусобна і кривава боротьба. Центрального правительства нема і по державі ширить ся безвласть, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без влади, дужої, єдиної, народньої Україна також може впасти в безодню усобиці, різні, занепаду.

Народе український! Ти разом з братніми народами України поставив нас берегти права, здобуті боротьбою, творити лад і будувати все життя на нашій землі. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, во імя творення ладу в нашій країні, во імя рятування всеї Росії, оповіщаємо:

Віднині Україна стає Українською Народньою Республікою.

Не відділяючись від російської республіки і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся російська республіка стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих Зборів України вся власть творити лад на наших землях, давати закони і правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству — Генеральному Секретаріатові України.

Маючи силу і власть на рідній землі, ми тою силою і властю станемо на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але і всеї Росії.

Отож оповіщаємо:

До території Народньої Української Республіки належать землі, заселені в більшості Українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народньої Республіки, як щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини, так і сумежних губерній і областей, де більшість населення українська, має бути встановлене по згоді зорганізованої волі народів.

Всіх же громадян сих земель оповіщаємо:

Віднині на території Української Народньої Республіки існуюче право власности на землі поміщицькі й інші зем-

лі нетрудових хазяйств сільсько-господарського значіння, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі — касуєть ся.

Признаючи, що землі ті єсть власність всього трудового народу і мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна Рада доручає генеральному секретареві для земельних справ негайно виробити закон про те, як порядкувати земельним комітетам, обраним народом, тими землями до Українських Установчих Зборів.

Праця робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо:

На території Народньої Республіки України від сього дня встановлюєть ся по всіх підприємствах вісім годин праці.

Тяжкий і грізний час, який перебуває вся Росія, а з нею і наша Україна, вимагає доброго упорядкування виробництва, рівномірного розділення продуктів споживання і кращої організації праці. І через те приписуємо Генеральному Секретарству праці від сього дня разом з представництвом від робітництва встановити державну контролю над продукцією на Україні, пильнуючи інтересів, як України, так і цілої Росії.

Четвертий рік на фронтах леть ся кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею і іменем Української Республіки ми, Українська Центральна Рада, станемо твердо на тому, щоб мир встановлено як найшвидше. Для того ми вживемо рішучих заходів, щоб через центральне правительство примусити і спільників і ворогів негайно розпочати мирні переговори.

Так само будемо дбати, щоб на мирному конгресі права українського народу в Росії і поза Росією в замиренню не порушено. Але до миру кожен громадянин республіки України, разом з громадянами усіх народів російської республіки, повинен стояти твердо на своїх позиціях, як на фронті, так і в тилу.

Останніми часами ясні здобутки революції затемнено відновленою карою на смерть. Оповіщаємо:

Віднині на землі Української Республіки смертна кара касуєть ся.

Всім увязненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до сього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, даєть ся повна амнестія. Про се негайно буде виданий закон.

Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідний духови народу.

З тою метою приписуємо Генеральному Секретарству судових справ зробити всі заходи упорядкувати судівництво і привести його до згоди з правними поняттями народу.

Генеральному Секретарству внутрішніх справ приписуємо :

Вжити всіх заходів до закріплення і поширення прав місцевого самоврядування, що являють ся органами найвищої адміністративної влади на місцях, і до встановлення найтіснішого звязку і співробітництва його з органами революційної демократії, що має бути найкращою основою вільного демократичного життя.

Так само в Українській Народній Республіці мають бути забезпечені всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свобода слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків, недоторканости особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма установами.

Український народ, сам довгі літа борючися за свою національну волю і нині її здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей, на Україні сущих, тому оповіщаємо: що народам великоруському, єврейському, польському й иншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права та свободи самоврядування в справах їх національного життя. Та доручаємо нашому Генеральному Секретарству національних справ подати нам в найближчій часі законопроект про національно-персональну автономію.

Справа харчова є корінь державної сили в сей тяжкий і відповідальний час. Українська Народня Республіка повинна напружити всі свої сили і рятувати, як себе, так і фронт і ті частини російської республіки, які потребують нашої допомоги.

Громадяне! Іменем Народньої Української Республіки в федеративній Росії ми, Українська Центральна Рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдєм і руйництвом та до дружнього великого будівництва нових державних форм, які дадуть великій і знеможеній республіці Росії здоровле, силу і нову будучність. Виробленне тих форм має бути проведене на Українських і всеросійських Установчих Зборах.

Днем виборів до Українських Установчих Зборів назначено 27 грудня 1917 (9 січня н. ст. 1918) року, а днем скликання їх—9 (22 н. ст.) січня 1918 року.

Про порядок скликання Українських Установчих Зборів негайно виданий буде закон.

У Києві 7 (20) листопада 1917 р.

Проголошення Української Республіки.

На підставі вісток „Робітничої Газети“, „Кіевскої Мысли“ й „Русского Слова“ справа проголошення Української Республіки й подій, звязаних з тим проголошенням, представляєть ся так.

Третій всеукраїнський військовий зїзд, що відбував ся у Києві саме в часі повстання большевиків у Росії та представляв три з подовиною мільони озброєного українського народу, ухвалив отсю резолюцію: „Виходячи з принципу повного, нічим необмеженого самоозначення націй, третій всеукраїнський військовий зїзд домагаєть ся від свого найвищого революційного органу — Центральної Ради проголошення на найблизшій сесії Української народної Республіки. Принципіальне означенне федеративних основ з иншими народами

мають виробити суверенні Українські Збори“. І Центральна Українська Рада, котра на 792 членів має 212 селянських і 282 робітничих та саадатських депутатів, котра тому є виборним революційним парламентом українського народу, пішла назустріч бажанню українських партій і української збройної сили.

На засіданні Малої Ради 20 листопада н. ст. забрав слово проф. М. Грушевський і зазначив у своїй промові, що грізний момент і горожанська війна домагають ся від Української Центральної Ради рішучих, героїчних засобів для установаження дійсно міцного демократичного ладу. Єдиним фундаментом, на котрім може заснувати ся влада нашого Генерального Секретаріату, як то увійшло вже в свідомість різних верств українського народу, може бути тільки проголошення Української народної Республіки. Потім проф. М. Грушевський почав читати третій універсал Української Центральної Ради, якого вислухали зібрані стоячи. По відчитанню універсалу, перебиванім кілька разів оплесками й однодушними окликами „слава“ й оваціями при словах про Українську народну Республіку, про землю, амнестію, про восьмигодинний робочий день і скасування смертної кари, зібрані дружно відспівали „Ще не вмерла Україна“ й „Заповіт“.

Універсал Центральної Ради, текст якого подаємо на початку отсього числа „Вістника“, піддає цілу українську територію по тім боці фронту під владу Центральної Ради та її Генерального Секретаріату, каєє право власности на панські землі й землі нетрудових господарств, заводить восьмигодинний робочий день, каєє смертну кару в Українській Республіці й заповідає вибори до Української Установчої Ради на 9 січня 1918 р., а її скликанне на 22 січня н. ст.

Прилюдне відчитанне універсалу та проголошення Української народної Республіки назначила Центральна Українська Рада на 1 год. 22 листопада. Командант Києва ген. Цинович в порозумінню з Українським Військовим Генеральним Комітетом і командантом кїївської військової округи полк. Павленком видав приказ, щоб усі кїївські війська взяли участь в урочистости проголошення Української Республіки. Командантом військ при параді назначив У. І. В. Комітет полк. Капкана, команданта полку ім. Б. Хмельницького.

До 2 години ціла площа св. Софії і Михайлівського монастиря заповнили ся військом і народом. О 2 год. віхав самоходом на площу св. Софії під памятник Богдана Хмельницького проф. М. Грушевський, а за ним автомобілями генеральні секретарі, гості, члени місій з Англії, Франції, Америки, Румунії й безліч офіцерів. Серед грімких одушевлених окликів війшов проф. М. Грушевський з самоходу та вступив на трибуну. Представивши положенне, в яким тепер опинила ся Росія і Україна, коли в Росії нема центрального правительства, заявив проф. М. Грушевський, що Україна мусть проголосити себе суверенною Українською Республікою.

Заграли дзвони собору св. Софії, а з їх музикою злили ся дзвони всіх кїївських церков і монастирів. З собору св. Софії вийшло 30 пар священників з п'ятьма єпископами й коругвами й увійшли в порожній квадрат під памятником Богдана Хмельницького. По врочистім молебні війшов на трибуну генеральний секретарь для харчових справ Микола Ковалевський і відчитав універсал, а инші відпоручники Ц. Ради відчитали сей універсал на різних місцях площі св. Софії і Михайлівського монастиря. І з непроглядних мас народу почуло ся грімке: Хай живе Українська Республіка, Хай живе Центральна Рада, Хай живе Генеральний Секретаріат! Слава!

По відчитанню універсалу заграли військові оркестри „Ще не вмерла Україна“. Опісля генеральний секретарь війни С. Петлюра, предсідатель Ради проф. Грушевський з гістьми, генеральними секретарями й офіцерами перейшов перед фронтом уставлених військ. Петлюра вітав кождий відділ, а відділи відповідали окликом „слава“. Перегляд тривав довший час, бо виступило 40.000 війська. По скінченню перегляду уставили ся генеральні секретарі, гості, члени місій

і офіцери коло пам'ятника й почав ся парад військ. Кожний відді ішов з оркестрою та синьожовтими й червоними прапорами. Наперед полк українських юнкерів, далі український полк георгіївських кавалерів, потім представництво донських козаків, опісля дві сотні кубанців у мальовничих строях, за ними славний полк Хмельницького з Капканом на чолі, далі піоніри, артилерійська дивізія з гарматами, запасний полк Хмельницького, полк Подуботка, полк Т. Шевченка, українська київська міліція, міліція українських соціалістів-революціонерів, а замикало похід вільне козацтво. В часі походу грали оркестри.

Офіційний коментар універсалу Ц. Ради.

Генеральний Секретаріат видав таке пояснення універсалу Цен. Ради:

До Генерального Секретаріату напливають запити про те, як належить розуміти ці чи інші постанови останнього універсалу Української Центральної Ради. Особливо численні клопотання про пояснення декотрих постанов універсалу, що торкають ся земельного питання. Генеральний Секретаріат для оминення неправильних пояснень вважає необхідним дати вияснення перш усього про се найбільше інтересуюче населення питання.

Як в земельнім питанню, так і в інших проголошено універсалом лиш ті основні постанови, які мають лягти основою відповідних законів, опрацювані котрих Рада, в цілі скорого упорядкування, поручила Генер. Секретаріатові.

В земельнім питанню такими основними засадами, вказаними в універсалі, є скасування права власности вказаних в універсалі земель і перехід тих земель на власність робочого народу без викупу. Скасування права власности на ті землі треба розуміти тим способом, що право власности переходить на нарід Української Республіки, значить, від дня оголошення універсалу бувшим до нині власникам заборонюється земля продавати, купувати, закладати, дарувати або передавати, кому-б воно не було, на власність яким небудь способом, бо ті землі признає Українська Центральна Рада приналежними не поодиноким особам або установам, а всьому робочому народові, при чім зміну власности, як і цілий земельний устрій на Україні, мають потвердити й остаточно рішити Українські Установчі Збори.

До Установчих же Зборів забрані ті землі передаєть ся в завідування вибраних народом земельних комітетів, котрі й будуть розпоряджати ними, як се вказано в універсалі в справі закону, який Генеральний Секретаріат має як найшвидше опрацювати, а Центральна Рада розглянути й затвердити. Тому оберігаючи все народне господарство: машини, ліси, будівлі, коні, худобу й т. ин. та дбаючи про порядок на Україні, універсал не дозволяє ніяких самовільних захватів земель і иншої власности, рубання лісів і т. ин., бо такі захвати й рубання неминує вже тепер підривають народне багатство й викличуть розрухи та спори в краю й між селянством. Разом із тим Генеральний Секретаріат задумує подбати про забезпечення інтересів слуг і робітників, працюючих в економіях та підприємствах сільсько-господарського характеру.

Що торкаєть ся питання сплати довгів, котрі тяжать на землі і сільсько-господарським майні, а також форми й розміру державної помочи тим, хто потерпів значні шкоди наслідком земельної реформи, все те буде розглянене та рішене на Установчих Зборах. Тому в універсалі нічого про те не говорить ся. З повною точністю в універсалі сказано, що право власности змінюєть ся лиш на землі нетрудових господарств; тому земля всіх без виїмки трудових господарств — чи будуть се господарства селянські, козацькі (в чернігівській і полтавській губ.), чи які небудь инші — застають ся у власности давніх власників. Також точно вказано в універсалі, що право власности змінюєть ся на землі сільсько-господарського значіння.

Слідом за тим власність на землі, приналежні до міст, містечок і сіл, землі під вілями, селитьбами, огородами, садами, а також взірцевими полями, стаціями, фабриками і т. ин.

універсалом не змінюєть ся. Лісам Генеральний Секретаріат надає особливе значіння й у скорім часі будуть видані тимчасові приписи про розпоряджування тим народнім майном аж до часу, коли питання про них буде остаточно порішене Установчими Зборами. А тепер рубати ліси без дозволу повітового земельного комітету ніхто не має права.

Зрештою універсал не лише не дає права самовільно розпоряджати ся землями або сільсько-господарським інвентарем, кінями, худобою і т. ин., але признаючи його всенароднім майном, передає все під нагляд і розпорядження повітових і губернських земельних комітетів при помочи волосних комітетів. Підписали: предсідатель Генерального Секретаріату В. Винниченко. За генерального секретаря земельних справ Б. Мартоє. Потвердив: генеральний писарь А. Лотоцький.

Крім того Генеральний Секретаріат земельних справ розіслав земельним комітетам особний заклик: „До населення України“. В тім закликуні між иншим вказує, що універсалом із 20 падолиста (н. ст.) змінюєть ся право власности на землі, які мають сільсько-господарське значіння: на поміщицькі землі й инших нетрудаючих господарств: духовенства, купецтва, міщан і ин. власників. Змінюєть ся власність на нетрудові землі, себто такі, котрих господарь своєю працею або працею своєї сім'ї, хочби і з помічю машин, не оброблює (не в силі обробити, а мусить держати постійних робітників). Земельних власників, що мають землю в області трудящого господарства, скажім, менше ніж 50 десятин, універсал не порушує.

Така трудова власність універсалом не касуєть ся. Вона остає по давньому. Питання такої власности буде розглянене на Установчих Зборах. Крім того касуєть ся право власности на землі удільних, монастирські й церковні.

Признаючи, що ті землі є власністю всього робочого народу, У. Ц. Рада поручила генеральному секретареві земельних справ негайно виробити тимчасовий проєкт закону, яким способом мають земельні комітети розпоряджати тими землями. Сповняючи то поручення, Секретаріат опрацьовує й у короткім часі предложить Ц. Раді проєкт, в котрім будуть установлені: а) категорії земель, на котрі касуєть ся право власности й котрі підлягають передачі до розпорядимости земельним комітетам; б) порядок передачі земель; в) категорії населення, що дістануть ту землю й на яких умовах.

А тепер, коли всі нетрудові господарства проголошені власністю робочого народу, звиваємо населення під загрозою тяжкої кари: а) не нарушувати того народнього господарства, а оберігати його, як своє; б) не захвачувати самовільно земель й інвентаря, бо самоволя може довести до втрати землі й волі.

Безземельні й малоземельні мають звертати ся до волосних і земельних комітетів, котрі розглянуть їх бідноту. Слідом за сим циркуляром буде виданий закон, котрий установить порядок передачі земель. Земельним комітетам поручаєть ся безумовно: а) списати у відібраних маєтках худобу, інвентарь, господарські уладження; б) взяти під охорону все майно (крім домового й хатнього господарства) й уважати, щоб в нім на будучий рік був забезпечений звичайний урожай.

Крім закликуні до населення видав секретарь для земельних справ інструкції для губернських і повітових земельних комітетів, звиваючи їх до береження цілости всенародньої власности.

Етнографічна територія України.

(Продовження *).

Мати діло з угорськими статистичними публікаціями зовсім не належить до великих приємностей. Лишаємо на боці трудности мадярської мови, але й для знавця мадярської мови користування статистичними виказами зустрічає чималі трудности. Угорський уряд зі завязатем, гідним ліпшої справи, усуває оригінальні назви осель, уживані місцевим

населенням, і заступає їх довільними мадярськими, зовсім неподібними до первісних. Так напр. село Плоске названо офіційно Dombostelek, Нелипину — Hársfalva, Довге—Hos-szúmezö і т. д., до того українських назв навіть не зазначено хочби в скобках. Та на тім ще не кінець. Немов навмисне, щоб спричинити ще більшу замішанину, угорський уряд любуєть ся ще й у частих перемінах вже раз накинених назв, те саме село, виказане при першій переписи під одним іменем, виступає при найближшій переписи під зовсім иншим, при чім ніяка вказівка чи замітка не зраджує нам попередньої назви. Так напр. село Солочин називаєть ся в 1900 р. Soloesina, в 1910 р. вже Királyfiszállás; Звірська Гута в 1900 р. Izvorhuta, в 1910 р. Forrás; Лінці в 1900 р. Inglicz, в 1910 р. Unggesztenyész; Холмець в 1900 р. Putkahelmez, в 1910 р. Korláthelmer і т. д.—прикладів можна б навести цілими копами. Коли до того додати ще часті адміністративні переміни: розбивання більших повітів на два менші, зміни в розмежованню сусідніх повітів, лучення ріжних сіл у громади, то легко зрозуміти, що всяке досліджування розвитку етнографічних відносин, всяке порівнювання вислідів двох сліdkуючих по собі переписей заганає дослідника в хаос, серед якого визнати ся можна тільки після величезної затрати часу та праці.

Спосіб переведження офіційної статистики національностей на Угорщині під багатьома поглядами пригадує все те, що ми бачили на Буковині. Тут так само, як там, національна перепись стоїть на вислужі політичним оглядам, головнo-ж стараєть ся відповісти значінню Мадярів—чим швидше досягнути абсолютної більшості населення в угорській державі. А що розвиток в тім напрямі посуваєть ся дуже поволі й дійсність ще далека від того, офіційна статистика стараєть ся прискорити процес бодей на папері. Поодинокі яркіші надужиття на українській території викажемо при подрібнім огляді. Тепер тільки зазначимо, що вся інтелігенція українського походження, уніяцьке духовенство, учителі, урядники й ин. з родинами залічені до Мадярів. Жиди по селах записані здебільша Німцями, по містах Мадярами. Інтересно, що в 1900 р. чимале, як на тамошні відносини, число—10.146 душ, себто 1·2% всіх Жидів Угорщини—записало ся як Українці; при останній переписи, в 1910 р., число Жидів Українців спало на 2.702, значить 0·3%. Взагалі приходиться ся замітити, що останню перепись переведжено в користь мадярського елемента ще з більшою безцеремонністю ніж попередні. А коли загальне число Українців в угорській державі все-таки за останнє десятиліття виказує приріст, і то не тільки абсолютний з 429.447 (1900 р.) на 472.587 (1910 р.) душ, але й відсотний з 2·2% на 2·3% населення цілої держави, то тільки завдяки тій обставині, що чимало сіл, записаних попереду за словацькі, тепер призначено українськими.

Українці заселяють громадно на Угорщині північно-східну область гірської карпатської полоси, а саме то більші то менші частини комітатів: Мармарош, Угоча, Берг, Уг, Земплин, Шариш і Спиш. В инших комітатах попадають ся тільки українські острови й колонії. Найбільше українським комітатом є Мармарош, де Українці займають $\frac{2}{3}$ простору (6.347 км² на 9.720 км²) і по офіційним даним останньої переписи (1910 р.) становлять 44·6% цілого населення комітату. З десяти повітів сього комітату на українську етнографічну територію припадає п'ять цілих: волівський, довжанський, густенський, тилянський і торецький, а крім того частини вишівського, сигітського й тячівського; два инші повіти належать до волоської етнографічної області. Мармарошський комітат помітний незвичайно високим відсотком жидівського населення, що виносить 18·4%, і з огляду на се він стоїть на першій місці між усіма иншими комітатами Угорщини. Надто разячих і владаючих в око надужить при переписи тут не замічуємо, все-ж-таки майже в кожній громаді записано більше греко-католиків ніж Українців, при чім ріжниця подекуди доходить до соток (напр. в Гушті 5.902 гр.-кат., а 5.230 Українців) і значно перевищує можливу скількість справді змадяризованих одиниць.

Все-ж-таки етнографічну межу можна тут на основі переписи провести докладно й вірно. Вона завертає від Кірлібаби, де ми її zostавили на Буковині, в північно-західнім напрямі та йде угорсько-буковинською і потім угорсько-галицькою державною границею, отже головним хребтом Карпат, до Будівського верха. Відсіля вододілом між річками Васир та Руськовою, правими притоками Вишови, скручує до Вишови, переходить коло Красної на лівий беріг Вишови-Тиси, перетинає Тису вище Сигота й аж до Вишкова тримаєть ся лівого берега Тиси, тільки в околицях Сигота й Тячова каблукуватого вихилуєть ся на північ. Низже Вишкова знову переходить на лівий бік Тиси й там зустрічаєть ся з межею угоцького комітату.

В Угочі по даним урядової статистики України й територіально й чисельно становлять меншість. Перепись з 1910 р. виказує 37·5% Українців супроти 46·5% Мадярів (з Жидами), коли ще в 1900 р. було 39·3% Українців та 42·9% Мадярів. З обох повітів, на які сей комітат ділить ся, передтисянський переважно український, затисянський тільки в північно-східній частині. Таблиця віроіповідань виказує, що 62·7% населення цілого комітату належить до греко-католицької церкви. Відшибнувши від того 10·6% на греко-католицьких Волохів та яких 4—5% на греко-католицьких Мадярів, які тут в південно-західній частині затисянського повіту справді існують, все-ж-таки зостане для Українців 46—47% населення, тобто зглядна більшість. Вже зі зрівняння Томашівського*) видко, як особливо в Угочі протягом XIX в. неоднаково зазначували українську територію, як при кожній пізнійшій переписи по кілька досі українських громад виказувано мадярськими. Порівнюючи обидві останні переписи, можемо знову вказати на нові того роду факти. В передтисянському повіті Ардовець (Szöllösvégardó) в 1900 р. ще українське село, де на 1.253 душ було 903 (72·0%) Українців і 204 (16·2%) Мадярів; в 1910 р. воно стає вже мадярським, бо на 1.141 душ виказано тільки 276 (24·2%) Українців (886 гр.-кат.) і 861 (75·5%) Мадярів. Село Шашвар має в 1900 р. 704 (78·4%) Українців і 110 (12·2%) Мадярів; по десятих літах число Українців маліе майже на половину, на 396 (41·8%), а Мадярів підскакує на 514 (54·3%). Подібну операцію зроблено в затисянському повіті з містечком Дубовинкою (Királyháza), що на думку Томашівського переважно українське й ще в 1900 р. мало зглядну більшість, 1.248 душ (49·2%) українського населення супроти 1.056 (41·6%) Мадярів; та вже десять літ опісля Дубинка виказує тільки 932 (29·7%) Українців (на 1.630 гр.-кат.), зате число Мадярів більше ніж подвоюєть ся (2.224, 70·2%). Очевидно, що тут так само, як і на Буковині, реальне життє не приносить таких наглих перескоків, що наведені урядові дані зовсім не заслугують на віру й що ми маємо повне право згадані місцевості й на дальше зарахувати до української території. Тому етнографічну українську границю проводимо від мармарошської межі до горішнього Батару, правого допливу Тура, а відсіля на південь від Дубовинки на правий беріг Тиси. Обійшовши півкругом поза Сивлюш, границя перекидуєть ся знову на лівий беріг Тиси, захоплює село Гимлівці аж поза рікою Батаром, щоб потім, кільканадцять кілометрів низше, знову вернути на правий беріг Тиси. Відсіля завертаєть ся під прямим кутом на північ і досягає до р. Боржи низше устя Іршави.

В березькій комітаті України заселяють значно більшу половину простору (2400 км² на 3783 км²). Ще недавно, бо в 1900 р. вони творили й зглядну більшість населення 45·7%, на Мадярів приходило 44·7%; перепись з 1910 р. перевернула се відношення, признаючи Українцями тільки 42·6%, Мадярами 47·8% населення. Якими дорогами, зараз побачимо. Зі сімох повітів сього комітату чотири українські: горішній, латорицький, нижньо-верецький і свалівський, два мішані: мукачівський і надтисянський, один, косинський, мадярський. В горішнім повіті українське населення вино-

*) С. Томашівський, Етнографічна карта угорської Руси, Спелтерб. 1910, відбитка зі „Сборника по славяновѣдѣнію“, III стор. 17.

сило в 1900 р. 82,5% (без Жидів), в 1910 р. по офіційним даним спало на 70,0%, хоч се суто-українська земля, окружена з усіх боків українськими повітами. Причиною цього є знову яркі надужиття. Село Лоза-Полянка мало в 1900 р. 610 (78,2%) Українців і 51 (6,5%) Мадярів; в 1910 р. вже находимо тільки 185 (21,8%) Українців і 660 (78,0%) Мадярів. Село Мідяниця, що виказувала в 1900 р. 615 (95,4%) Українців і 9 (1,4%) Мадярів, тепер має 313 (42,8%) Українців і 418 (57,2%) Мадярів. Значить, число Мадярів за останнє десятиліття зросло в Лозі-Полянці вдесьтеро, в Мідяниці в 35-ро! І от таким чином два чисто українські села стають на папері мадярськими оазами серед української землі. Подібно, хоч не таким вже безличним способом, пофальшовано статистику в Бабичах, Білці, Росгоці і ин., де цілі десятки греко-католиків позаписувано Мадярами. В Ляторицькім повіті село Росвигово, котре ще в 1900 р. мало бодай зглядну українську більшість, 39,5% супроти 24,5% Мадярів, зроблено в 1910 р. переважно мадярським, признаючи Мадярам 37,0%, а Українцям тільки 30,8% населення. В надтисаньськім повіті Ремета Вижня виказує 80,3% Українців і 17,8% Мадярів, в 1910 р. се вже мала б бути переважно мадярська оселя. При таким веденню національної переписи можна дуже швидко допровадити до бажаної угорським урядом стадії, коли то на Угорщині в кожній місцевості буде 100% Мадярів, але тенденційна перепись може тільки затемнити дійсний стан річі, змінити його вона не в силі.

Етнографічна границя в березькім комітаті доволі повигинана. Вздовж Боржя доходить вузьким довгим язиком аж до устя Силви, потім повертає назад на північ і вихлясами, перегинаючи р. Бику низше Барбова, в околицях джерел сеї річки звертає на захід і досягає Ляториці при устю Визниці. Відсіля йде правим берегом Ляториці, кілька кілометрів низше Мукачева переходить на її лівий бік, обхоплює шість осель, положених на північній боці вододілу між Боржою та Ляторицею, і відскакує знову до Ляториці. Ляторицею в діл доходить до устя річки Старої, до межі узького комітату.

Узький комітат по території також переважно український. По населенню він ділиться на три часті: українську, словацьку й мадярську, причім Українці мають за собою зглядну більшість населення. По даним переписи з 1900 р. було в цілім комітаті 36,4% Українців, 30,2% Мадярів і 28,0% Словаків; в 1910 р. 38,1% Українців, 33,2% Мадярів і 22,4% Словаків. Тут стрічаємо отже вперше офіційно признаний зріст українського елемента, тільки не коштом Мадярів, які ще більше зросли, лишень коштом Словаків. Відтепер, поруч з Мадярами, виступають сусідами Українців Словаки й се сусідство йде аж до західного кінця української території на Угорщині. Разом з тим виринають великі труднощі при означенню етнографічної межі. На українсько-словацькім пограниччю зустрічаємо то вузшу то ширшу полосу, де населення обох близько споріднених славянських народів сильно поперемішуване, де попри се ще й потворилися переходові говори, з котрими не то статистика, але й фільольоги не могли дати собі ради. Релігійний критерій також не дає певного опіртя, бо й між Словаками є чимало греко-католиків. Шойно праці Петрова, Броха, Ставровського, Цамбеля, Гнатюка, Верхратського й ин. проявили в багатьох напрямках справу й дали спромогу Томашівському поставити її на твердий ґрунт. Урядова угорська перепись поступала довгий час зовсім навмання і в 1890 та 1900 рр. цілі безсумнівно українські села позаписувала за словацькі. Шойно перепись з 1910 р. ставить ся до справи обережнійше та стараєть ся направити пороблені попередню помилки. Тому, як слідно з доданих нами таблиць, між вислідами двох останніх переписей заходять тут великі різниці. Особливо видаєть ся у вічі різниця в собраньськім повіті. Перепись з 1900 р. признала за українські тільки дві громади: Бенятину й Порубу. Томашівський*) додає до того ще Гоньківці, Ковюш, Підгорода і Хлівище. Перепись з 1910 р. виказує як

українські крім тих ще Йовсу, Рибницю Вижню, Тернавку, Колібабовці, Клокочово, Гнойне, Кушін, Прикопу й Порубку, зате пропущено Бенятину, котру Томашівський уважає за найбільше українську. Тому не диво, що відсоток Українців у собраньськім повіті з 3,4% (1900 р.) підскакує нагло на 21,9% (1910 р.). Ми беремо за підставу перепись з 1910 р. як безперечно близшу до правди ніж обчислення з 1900 р., маючи на увазі, що всі сумнівні громади територіяльно тісно звязані зі суто-українською областю, по вірі греко-католицької й у значній часті признані й іншими дослідниками за українські. До них прираховуємо ще й Бенятину, а з другого боку з вказаного статистикою числа Українців виділюємо всіх римо-католиків та реформованих яко безперечно Словаків.

З інших повітів узького комітату приходить ся замітити нагальну мадаризацію (на папері) села Дравців в ужгородьськім повіті. По переписи з 1900 р. се село мало 73,6% Українців і 20,5% Мадярів; в 1910 р. нагло виявляєть ся тут 68,3% Мадярів, а лишень 26,9% Українців.

Границя української території завертає від Ляториці під простим кутом на північ, зразу вздовж потоку Циганського, правої притоки Старої, далі перетинає ріку Уг коло самого Ужгороду й правим берегом Уга, у віддалі 4—5 км. від ріки доходить до джерел р. Строви. Тут екручує на південний захід у верхівля потоку Ореховського, лівої притоки Рибницького, відскакує знову на північ у верхівя Рибницького, завертає на захід і вздовж потоків Порубського й Тарнавського доходить до межі земплинського комітату, близько середнього Ляборця.

В сумежнім на захід земплинськім комітаті Українці заселяють тільки найменшу північну, гористу частину. З 12 повітів цього комітату належать до суцільної української території: межиляборецький (без Грубова й Грабівця), снинський (без Папина, Снини, Ціроцької Белі й Длугого), частина стропківського (без 16 громад на півдні повіту) й три громади гуменського повіту (Машківці, Рокитів Гуменський і Рокитів Збудський). Крім того українські острови попадають ся і в інших повітах, дальше на півдні, але ми їх не враховуємо зі згаданих вище причин. На цілім просторі зустрічають ся з Українцями Словаки й установленне словацько-української межі стрічає ті самі труднощі, що й в попереднім, узькім, комітаті. В снинськім повіті вривають ся від заходу долиною річки Ціроки чотири великі словацькі оселі тупим клином в українську територію, але границя тут зовсім ясна. В гуменськім повіті обидва Рокитови, Гуменський і Збудський, без сумніву українські. Сперечати ся можна про Масківці й Дедачівці і тут ми йдемо за переписю з 1910 р., котра Масківці признає за українські, Дедачівці за словацькі. Хаотичні стають відносини вже в межиляборецькім повіті, а саме в тій часті, котру сюди прилучено зі стропківського повіту. Між 21 громадами сеї новоприлученої частини перепись з 1900 р. признавала за українські тільки девять, всі інші виказала яко словацькі. Томашівський*) уважає за українські ще Бистру Стропківську, Владичу Вижню та Нижню, Дриччу Земплинську та Шариску, Маківці, Михову, Полянчу й Сташківці Земплинські та Шариські. Інтересно, що перепись з 1910 р. вповні потверджує той його погляд, а крім того признає за українські ще Гавай і Порубу, значить, всі 21 громади. У новім (зменшенім) стропківськім повіті справа ще більше помотана. І тут перепись з 1900 р. присудила Словакам цілий ряд українських сіл, розриваючи українську територію на шматочки. Перепись з 1910 р. признає за українські більшу частину сіл, котрі Томашівський уважає за українські (Бусницю, Детрик, Колбівці, Крижлівці, Мразівці, Рогожник, Токаїк і Якушівці), а крім того ще й Петеївці. Зостає ще в середині української території замкнений словацький острів, що обіймає оселі Строків, Велику Бережницю, Гочу, Шандал і Вижню та Нижню Ольшаву.

*) Тамже, стор. 25.

* Тамже, о ст. 70—71.

Таким чином границю судільної української території в земплинським комітаті прийдець ся провести ось як: Від середнього Ляборця в західнім напрямі, межою угоцького та земплинського комітатів до верхівя річки Камениці, лівої притоки Цироки. Відселя на північний схід, рівнобіжно до Цироки, в гору до спливу Острожниць з Пчолинкою, котрі, спливши ся, приймають назву Цирока. Тут границя скручує на захід, перетинає ріку Удаву й вузьким язиком всуваєть ся між Удаву та Ляборець на південь, завертає знову на північний схід назад до Удави, а відселя легко вигнутим до півночі луком на захід, до середущої Ондави, перетинає Ондаву низше Валкова й доходить до Топлі саме в тім місці, де перетинає ріку західна межа комітату.

В шариським комітаті Українці займають тільки третину території. Долинами рік висувають ся словацькі оселі далеко на північ, особливо долиною Топлі та її лівих притоків, Яруги та Свержова, лишаючи Українцям тільки вузьку гірську пасмугу вздовж галицької границі. З сімох повітів сього комітату тільки один, вижний вишківський, чисто-український. Перепись з 1900 р. виказувала й тут цілий ряд мнимих словацьких сіл, але найновіша перепись справила сей неоправданий промах, признаючи за українські не тільки всі села, зазначені Томашівським *) (Комарник Вижний та Нижний, Бодружалъ, Чернину, Долгою, Гавранець, Грибів, Кожухівці, Крайню Бистру, Кружльову, Миролу, Прикру, Петрину, Суху й Свиднички), але ще й Капিশову та Сорочин. Таким чином з усіх громад повіту зостають за Словаками тільки Местиско, Рівна й Тишинець, що територіяльно ваяуть ся з вище згаданим словацьким островом коло Строккова. До тогож самого острова приходить ся причислити ще й Бенядиківці, Шавник, Радому й Округле з гіралтівської округи, вказані також і переписю з 1910 р. яко словацькі, хоча Томашівський дві перші уважає за українські. Взагалі в гіралтівським повіті обидві останні переписи вповні годять ся між собою і признають за Словаками також Влачу, Дюрдьош і Кобильницю. В бардіївським повіті маємо два маленькі словацькі острівці над самою галицькою границею, що обіймають громади Стебницьку Гуту й Ленартів. Зате Стебник, Реґетів, Криве, Криже й Боглярка показали ся при переписи з 1910 р. українськими, за які їх, з виїмкою останньої, уважав Томашівський. В липяньським і сабінівським повітах вже не зустрічаємо тої згідности між останньою переписю та выводами Томашівського. Оселі Громош і Олійник, признані Томашівським за українські, перепись з 1910 р., подібно, як і попередні переписи, виказує яко словацькі. Вірні засаді, в непевних випадках вибирати радше некорисну евентуальність ніж стягати на себе закид сторонничости, слідкуємо тут за офіціальною переписю. Зате Завадку й Пустеполе приходить ся признати за українські; Пустеполе тому, бо таким признає його остання перепись, Завадку тому, що вона не тільки Томашівським зачислена до українських осель, але й по переписи з 1900 р. мала 92·3% українського населення, — коли ж остання перепись вкажує в ній 90·4% Словаків та ніодного Українця при 100% греко-католицького населення, то се треба уважати за просте непорозумінне.

Етнографічна українська границя в шариським комітаті від пересічи межі земплинського комітату з Топлею скручує різко на північ і йде лівим збочем топлянської долини, лишень подекуди доходячи до самої ріки, потім так само лівим збочем Яруги, притоки Топлі, аж поза Зборів. Тут повертає на захід і більш-менш рівнобіжно до галицької границі, віддалена від неї тільки на 10—15 км., йде до Свержова, лівої притоки Топлі, опісля долі Свержова до устя, перетинає Топлю і майже простою лінією на південь доходить до вододілу між Торицею та Секчовом. Відселя висуваєть ся вузьким язиком до середущою Секчова та повертає лівим збочем долини Ториці знову на захід, наближаючи ся щораз більше до самої ріки. Коло Липян відскакує нагло у верхівя Луцинки на вододіл між Торицею й Попрадом і тримаєть ся во-

доділу аж по джерела Луга, правої притоки Попраду. При джерелах Луга закручує на південь, перетинає Торицю вище устя потока Славківського й просто відселя на південь доходить до межі списького комітату.

Тут ми вже на самих західних межах угорської України. З вісьмох повітів списького комітату найбільше Українців живе в старолубовенським повіті, де вони становлять більше ніж третину всього населення. Українських громад тут тільки шість. Погляду Томашівського, що Кремпах український, перелись з 1910 р. не потверджує і так приходить ся прийняти, що на північ від Старої Любовні словацькі оселі доходить до самої галицької границі. Так само на основі переписей громад Репаші Нижні та Ториски в левоцьким повіті не можемо зарахувати до українських. За се Подпроч у подградським повіті остання перепись згідно з Томашівським признає за український. Границя судільної української території йде тут ось як: Від межі шариського комітату каблуком на південний схід на вододіл між Торицею й Гернадом, завертає вододілом на захід, не доходячи до верхівя Ториці, відскакує знову до межі шариського комітату й південно-західною межою шариського комітату досягає джерел потоку Якубанського, правої притоки Попраду. Тут входить знову на область списького комітату, вигненим до сходу каблуком добігає майже до Попраду на північнім сході від Кежмару й завертає в північно-східнім напрямі, тримаючи ся правого збоча долини Попраду. Таким чином знову пересікає межу між спиським і шариським комітатами й на області сього останнього доходить до устя Лугу в Попрад. Відселя лівим (північним) берегом Попраду завертає знову на захід та, дійшовши назад до межі списького комітату, закручує на північ до галицької границі. Галицько-угорською границею перебігає тільки 5 км., просто на півночі від Старої Любовні, відскакує на південь до лівого збоча долини Попраду, котрим йде знову на захід, переходить вододіл між Попрадом і Дунайцем і, не досягаючи самого Дунайця, перетинає галицько-угорську границю. Поза сею границею судільної української території є в спиським комітаті ще українські острови, розкинені між словацьким населенням, найбільший на пограничу гнелецького й нововеського повітів. Взагалі на Угорщині поза границями судільної української території живе по переписи з 1910 р. коло 30.000 Українців.

Коли при обговорюванні відносин на Буковині й на Угорщині ми згадували на переписені надужиття та вказали на кілька особливо ярих прикладів таких надужиття, то все-таки там річ ішла більше про спорадичні, відокремлені випадки, котрі тикають ся поодиноких осель або бодай можна їх зльокалізувати на більший чи менший особливо спірний терен етнографічного погранича. Так було напр. в сучаським повіті, так також в угоцьким і березьким комітатах на Угорщині. В Г а л и ч и н і справа стоїть инакше. Тут на просторі часу, з котрого маємо статистичні дані, можемо замітити дві фази надужиття при переписи. В першій, давнійшій, політичним верховодам в краю ходило про вказання, що Поляки творять абсолютну більшість населення в краю, щоб цифровими даними підперти свою політичну гегемонію. В тій фазі переводження національної переписи їхня головна увага була сконцентрована на етнографічне пограниччє, особливо на середущу й північну частину того погранича, й на міста. В другій, новійшій фазі, супроти щораз сильніших голосів Українців за адміністративним поділом Галичини на східну й західну, українську та польську, польське правління поставило собі метою вказати, що в Галичині взагалі нема судільної української області, що східна Галичина має такий великий відсоток Поляків, що її треба уважати за територію з мішаним населенням. Під тим кличем почало ся вже в 1900 р., а з особливим напруженням в 1910 р. фабрикування національної переписи. Тепер вже акція не обмежувала ся на поодинокі оселі або граничні області, але рівномірно обхопила цілий край; фальшування переписи відбувало ся по певній системі та її переводжено зовсім планоно. Для чисельного скріплення польського елемента в східній Га-

*) Тамже, стор. 72—74

личині мусіли послужити в першій лнії Жиди, що живуть тут, особливо по містах і містечках, у доволі значнім числі. Кожному, хто знає місцеві відносини, відомо, що галицькі Жиди становлять зовсім своєрідний елемент, котрий у своїй масі ані по мові, ані по релігійним і культурно-історичним традиціям, ані вкінці по расі не має нічого спільного з Поляками. Не зважаючи на се, офіційна перепись виказує їх за Поляків і се дає польському елементові в Галичині показну прибавку, по останній переписи більше ніж 800.000 душ. За ними приходять на чергу Українці римо-католицької віри. В українській часті Галичини, особливо в середній полові та в подільських повітах, між місцевим тубільним населенням зустрічаємо чимало римо-католиків. Частина їх, особливо скуплені в окремі т. зв. „мазурські“ оселі, се кольоністи новішої доби, зайшли сюди з західної Галичини; вони вживають розговорної польської мови, сторонять від ближніх зносин з доколичним українським населенням і їхня приналежність до польського народу не підлягає ніяким сумнівам. Але куди більша частина східно-галицьких римо-католиків, живучи по селах всуміш з українським населенням, уживає виключно української розговорної мови, польської мови зовсім не знає і в усіх своїх політично-економічних та культурних інтересах почуває ся заодно зі своїми греко-католицькими сусідами. Се з огляду на національність тепер чистокровні Українці без огляду на те, чи їх уважати за потомків зукраїнчених польських кольоністів, чи перетягнених у релігійних боротьбах у римо-католицизм унятих. Офіційна перепись не робить різниці між обома категоріями та всіх римо-католиків без розбору зараховує до Поляків; вказане останньою переписю число 42.880 римо-католиків Українців смішно мале в прирівнанню до дійсности. Та на тім не кінець. Тому, що обидва наведені способи фабрикування національної статистики ще не дають бажаного вислідку, переписні комісії стали останніми часами безпардонно записувати за Поляків також і греко-католиків, хоча загалом відомо, що греко-католицька церква має в Галичині всі признаки різко національної церкви й хоч сам проф. Смолька у своїм останнім творі*) кількома наворотами з притиском (і з великим жалем) зазначає, що т. зв. gente Rutheni, natione Poloni, себто греко-католики по вірі й Поляки по народности, вже на вимертю; ся категорія людей обмежує ся на невеличкий гурток одиниць, котрі зрештою в останній часі попереходили на римо-католицький обряд. Урядова перепись з 1910 р. виказує 235.328 греко-католицьких Поляків і се викликало сумнів навіть у чужого, з місцевими обставинами непознайомленого ученого**). Нічого дивного, що при таким способі переводження переписи в Галичині Поляки з національної меншости стали не то зглядною, але й безглядною більшістю, що відсоток польського населення росте мов на дрижджах у ще швидшим темпі ніж відсоток мадярського населення на Угорщині. Се показує ось яке зіставлення:

Перепись з року	Загальне ч. нас Галич.				
	Українців	Поляків	Німців	Жидів	
1846 *)	4,875,149	2,441,771(50.1%)	1,994,802(40.9%)	100,000(2.0%)	335,071(6.9%)
1851 **)	4,555,477	2,281,839(50.1%)	1,864,101(40.9%)	93,387(2.0%)	312,962(6.9%)
1857 ***)	4,632,866	2,085,431(45.0%)	1,981,076(42.7%)	114,293(2.5%)	448,973(9.7%)
1880****)	5,938,461	2,549,707(42.9%)	3,058,400(51.5%)	324,336(5.5%)	—
1890****)	6,578,835	2,835,674(43.1%)	3,509,183(53.3%)	227,600(3.5%)	—
1900****)	7,284,703	3,074,449(42.2%)	3,988,702(54.8%)	211,752(2.9%)	—
1910****)	7,980,477	3,208,092(40.2%)	4,672,500(58.5%)	90,114(1.1%)	—

Так приладжена перепись дає потім політикам і ученим притоку до формування тез, які вони протиставляють українським національним домаганням. До тих тез належить в першій лнії твердження, що вже тому не можна уважати східної Галичини за українську область, бо там є повіти з польською більшістю. Таких повітів мало-б бути п'ять: львівський, перемиський, скалатський, тернопільський і те-

ребовельський. По переписи з 1910 р. національний склад населення тих повітів представляє ся ось як:

Повіти:	Українців	Поляків	Німців
Львівський (без Львова)	36.6%	61.6%	1.8%
Перемиський	44.6%	52.2%	2.2%
Скалатський	47.7%	52.0%	0.3%
Тернопільський	48.0%	51.4%	0.4%
Требовельський	48.0%	51.7%	0.1%

Замітити треба, що ще при переписи в 1880 р. всі ті повіти виказують українську більшість. В 1890 р. виступає перший скалатський повіт дуже несміливо з дрібненькою польською надвишкою: 49.8% Поляків та 48.5% Українців. В 1900 р. виступає замість сього львівський як переважно польський, зате скалатський виказує майже оцілих 10.000 душ українського населення більше ніж польського. Се все виглядає як маневр, як пригтовні проби, щоб потім в 1910 р. виступити з п'ятьма „польськими“ повітами в східній Галичині. Щоб зрозуміти, як слід, конструкторську польськості тих повітів пригляньмо ся їхньому віроісповідному складови в 1910 р.:

Повіти:	Гр.-кат.	Р.-і вірм.-к.	Жидів
Львівський (без Львова)	45.9%	43.4%	8.7%
Перемиський	50.0%	35.8%	14.1%
Скалатський	50.3%	36.6%	13.2%
Тернопільський	53.5%	32.5%	13.9%
Требовельський	51.5%	39.4%	9.0%

Як бачимо, то колиб навіть прийняти, що всі римо-католики належать до польської народности, та навіть і тоді Поляки ні в однім з наведених повітів не мали-б хочби й зглядної більшости, за се одні тільки греко-католицькі Українці мають у львівським повіті зглядну, в чотирьох останніх безглядну більшість. Тому не помогло тут навіть записання всіх Жидів за Поляків і треба було ще цілими пригорщами загортати греко-католиків. Порівнянне національної таблички з віроісповідною показує, що в таким напр. львівським повіті греко-католицькі „Поляки“ становлять майже 10% цілого населення; в інших дещо менше, в міру потреби. Таким чином можна без труда і всі східно-галицькі повіти поробити польськими. В дійсности справа представляє ся так, що напр. в тернопільським повіті, котрий знаємо дуже докладно, що найвище 1/3 римо-католиків є Поляки, дві третини се безперечні Українці й тому відсоток Поляків вносить у тім повіті що найвище 11%, Українців коло 75%. Порівнянне тих чисел з офіційними даними показує нам, до яких розмірів доходить фальшування правди при переписах в Галичині. Не диво, що й сам польський учений проф. Ромер у своїм відчиті, виголошенім 4 січня 1917 р. в „Колі Літературьким“ у Львові, признав галицьку урядову перепись за надто переборщеву в користь Поляків. Се й відбарає нам всяку спромогу як будь користувати ся тими даними національної статистики та примушує свої обчислення оперти виключно на конфесійній підставі. Таким чином на области Галичини ми в дальших виводах признаватимемо за Українців тільки греко-католиків і ту горстку православних, що заявила себе Українцями; Жидів рахуємо, як вводи досі, окремо, а до Поляків прилучаємо всіх римо-католиків, навіть тих 42.822, котрих офіційна перепись признає Українцями. Ми свідомі того, що таким чином правдиве число Українців зменшуємо о кілька сот тисяч душ, але волимо виказати бодай мінімальне число Українців, стоячи на твердій річевій основі ніж губити ся в здогадах і орудувати уреними числами, які не мали-б потрібної доказової сили та для вияснення справи не давали-б нічого позитивного.

Як відомо, в Карпатах і в карпатським підгір'ю українська територія по угорських і по галицьким боці всуває ся вузьким клином куди дальше на захід ніж на долах і відділює польську область від словацької. По галицьким боці, як передню сторожу українського осельництва, зустрічаємо в судовім повіті Кросецько новоторзького політичного повіту чотири чисто українські громади: Білу й Чорну Воду, Яворки та Шляхтову, що становлять немов півострів серед поль-

*) Die reußische Welt.

**) Dr. W. Hecke, Volksvermehrung, Binnenwanderung und Umgangssprache. Stat. Monatsheft N. F. XIX 653—723.

*) По обчисленням Hein-a.

**) По обчисленням в Tafeln zur Statistik d. österr. Monarchie.

***) Офіційні переписи.

ського моря, тільки через угорську Україну злучений з рештою української території. Потім етнографічна границя повертає назад на угорсько-галицьку границю, але зараз же на правім березі Попраду повертає на північ і доходить майже до самої залізничної лінії, що лучить Новий Санч з Грибовом, охоплюючи для української території цілий мушинський і 8 громад (Котів, Лабову, Лабовиці, Магієву, Нове Село, Маду Розтоку, Складисте й Угрин) новосандецького судового повіту. Тут закручує на схід і, переходячи від південного боку попід сам Грибів, перетинає півперек грибівський повіт на дві часті: південну, більшу, українську й північну, меншу, польську. Так само ділить і горлицький судовий повіт на південь від Горлиць, доходячи у східній часті того повіту до битого шляху, що лучить Горлиці зі Жмигородом. Тим битим шляхом доходить аж під сам Жмигород, столицю судового повіту в ясельським повіті, окружає містечко півколом від південно-західного боку й, тримаючи ся у віддалі 3—4 км. від битого шляху з Жмигороду до Дуклі, через горби Дано та Гираву доходить до Ясьолки на південь від містечка Дуклі. Кілька кілометрів на схід від Ясьолки входить у сяніцький повіт; тут закручує дещо на північ, далі, коло відомого купелевого містечка Івоніча, повертає знову до давнього, східного, напрямку, переходить від південного боку попід сам Риманів, перетинає на схід від сього містечка залізничну лінію Кросно—Сянік та ріку Вислоку й на північ від Сянока доходить до горішнього Сяну. Зразу дуже різка, так, що відмежує територію з приблизно 90% українського населення, стає в сяніцьким повіті, починаючи від Риманова, менше маркантною. Тут по сей і по той бік етнографічної границі попадають оселі з мішаним населенням і етнографічні острови, на північ від неї українські, на південь польські. Доволі великий український острів, що обіймає кілька громад, знаходиться в північній часті кросненського судового повіту. Як і досі, ми тих островів не углядаємо та враховуємо їх в територію, серед котрої лежать, через що відсоток польського, а властиво римо-католицького, населення в українській часті Сяніччини підходить до 30·0%. Замітити треба, що тут на західних окраїнах галицької України майже всюди замієць приросту бачимо зменшення числа населення; се наслідки масової еміграції до Америки, яка серед Лемків найшвидше прокинула ся. Тільки Новосандеччина виказує слабенький приріст, Сяніччина, з виїмкою судового повіту Буківсько, дещо значніший.

Дійшовши до горішнього Сяну низше Сянока, границя суцільної української території повертає ся в північнім напрямі та йде долі Сяном, відрізуючи на схід від ріки положену часть безрівського повіту до української області. Тільки низше устя Барички відступає дещо на схід від Сяну, роблячи місце двом польським оселям, положеним напроти Динова на правім березі ріки. Два великі українські села лівобіч Сяну, Глідно й Лубно, творять етнографічний острів серед польської області; польським островом на українській території є оселя Дильонтова. Низше Динова етнографічна границя знову повертає на Сян і враз з рікою закручує на схід. Коло села Бабич, на схід від Дубецька, переходить на лівий беріг Сяну і, завернувши на північ, покидає ріку, котра дальше пливе в східнім напрямі; таким чином доходить до вододілу між Сяном і Вислоком, скручує через Буківий горб у північно-східнім напрямі й межею ярославського й перемиського повітів доходить до джерела Кашицького потоку, лівої притоки Ради. Тут скручує знову на північ, вздовж потоку Рокитниці, повертає з ним на схід, перекакує до устя Кашицького в Раду й Радою доходить знову до Сяну низше Радимна. Перетявши Сян, зразу відекакує на схід поза долишню Вишню, лишаючи місце двом польським громадам: Міхалувці й Дуньковіпам, але зараз же Вишнею повертає назад до Сяну. Від устя Вишні тримаєть ся постійно Сяну, вигинаючи ся тільки незначно на схід коло Нелепковіц (низше Ярослава) й Сіяяви, то знову захоплюючи українські оселі на лівім боці ріки, як Дубно при устю Вислока й Сіянку коло Лежайська. Так доходить Сяном до устя Золо-

тої та Золотою вгору до галицько-російської границі.

Тут попадає в область холмської губернії, виділеної зі складу Польщі та зложеної з земель, на котрих по переписи з 1 січня 1909 р. православні (Українці й Великороси) мають чисельну перевагу над римо-католиками (Поляками). Одначе, розглянувши ся по повітах, бачимо, що з вісьмох повітів сеї губернії Українці становлять більшість населення тільки в шістьох: беззглядну в більським, володавським, грубешівським і константинівським, зглядну в холмським і томашівським. В двох найбільше на південній захід висуєних повітах, білгорайським і замостьським, перевагу мають Поляки. Тому ті два повіти віділюємо з суцільної української території, не маючи потрібних даних, щоб провести границю по громадам, котрі тут щодо національного складу дуже перемішані. Таким чином дальша західна границя етнографічної України піде галицько-російським кордоном у східнім напрямі аж по верхівя Танви, правої притоки Сяну. Тут скручує на північ і, йдучи західним збочем вододілу між Вепром і Бугом, перетинає верхівя Вепра та його правої притоки Топорниці й низше Красностава знову доходить до Вепра. Відселя слідує західною межею холмської губернії аж по Буг низше Мельника, Бугом долі йде до устя Нурця та, вкінці, Нурцем вгору та простою лінією на північ доходить до Нарови.

М. Кордуба.

Большевики й Українці.

Між большевиками й Українцями почала ся війна. Значінне сього факту тим більше, що большевики се найрадикальніша російська партія не лише в соціально-політичних, але й національних справах. Коли Українці провадили боротьбу з правительством кадетів чи Керенського, то на Україні у деякого могла ще лишати ся надія, що крайні російські соціал-демократи будуть ліпші від інших російських партій; тепер же, коли большевики нарешті дістали державну владу в свої руки, показало ся, що вони в ґрунті річи не менші центральні ніж кадети й соціалісти-революціонери. Отже ясно, що порозумінне між Україною й петроградським правительством в деяких дуже важних точках неможливе та що спірні питання можуть бути розв'язані самим лише відношенням зорганізованих сил України й Московщини.

Порозумінне між Україною й большевицьким правительством неможливе вже тому, що їхня теорія і практика в національних справах мають дуже мало спільного між собою. В теорії рада народніх комісарів оголошує такі засади: 1. Воля і незалежність всіх народів Росії. 2. Право самоозначення народів Росії аж до їх відокремлення і перетворення в самостійні держави. 3. Скасування привилеїв поодиноких народів і пануючої церкви, а також обмежень всякого роду. 4. Право всіх народів і племен, що живуть в Росії і творять меншости, на необмежений вільний розвиток.

Але в своїй політиці большевики в'яжуть ся дуже мало своїми вільнолюбними засадами в національним питанню. Коли Україна напружувала всі свої сили в боротьбі з правительством Керенського за признанне українських національно-політичних інституцій, то російська демократія і большевики в тім числі не порушили і пальцем, щоб допомогти Українцям. Що більше, большевики разом з меншевиками й соціалістами-революціонерами виступили в Харкові, Катеринославі й Одесі проти приєднання Харківщини, Катеринославщини й Херсонщини до України. З захованою ворожістю мовчали большевики й тоді, коли Україна піднесла гасло—Українських Установчих Зборів, противити ся якому не зважили ся ані бундівці, ані меншевики, ані соціалісти-революціонери.

Нарешті для большевиків прийшли на Україні скрутні часи: зробивши переворот в Петрограді, большевики стояли на Україні під погрозою бути зниженими російськими центральними й тут Українці, борючи ся проти російського централізму й анархії, мусіли рятувати й большевиків і дістати за се дуже скоро справжню російську подяку. **Б о л ь ш е в и к и**

виступили проти центральних українських інституцій, які мусіло признати навіть і правительство Керенського. Большевики захотіли управляти Україною з Петрограду й переробити українські органи на московське копито; большевики розпочали агітацію за те, щоб розв'язати теперішню Українську Центральну Раду й на її місце вибрати нову на краєвмі зїзді рад робіт., салдатських і селянських депутатів.

Большевикам не подобається, що на чолі українського народу стоїть вибраний ним парламент, який спромігся зорганізувати біля себе не лише українське населення, але й неукраїнські меншости, що живуть на Україні. Вони не захотіли послати своїх представників до Ц. Ради, які були б там незначною меншістю, а захотіли перевести нові вибори, сподіваючися захопити при сім владу на Україні в свої руки. Українці, цілком природно, не згодилися на дезорганізаторські експерименти большевиків, при непотрібних нових виборах до Ц. Ради, про які зрештою має рішати лише вона сама, а ні в яким разі зїзд рад робітничих, селянських і салдатських депутатів.

Таким робом між Українцями й большевиками повстав гострий засадничий конфлікт. Українська демократія стоїть за тим, що вся влада на Україні повинна належати Українській Центральній Раді та її виконавчому органу—Генеральному Секретаріатові; большевики ж хочуть, щоб вся влада належала до рад роб., селян. і салд. депутатів. Ц. Рада й Секретаріат готують ся до скликання Українських Установчих Зборів, а большевики скликають свій краєвий зїзд рад робіт., селян. і салдат. депутатів, який би замінив собою Раду.

Теперішній конфлікт між Українцями та большевиками має не випадковий характер, а є частиною великої боротьби між федеративною і централістичною державною ідеєю в Росії. Всі дотеперішні старання петроградських правительств зорганізувати державу не мали успіху й зусилля большевиків матимуть в сім напрямі не більше успіху ніж заходи кадетів і Керенського, бо всі вони йдуть старим російським централістичним шляхом, не помічаючи того, що сам петроградський центр все більше розвалюється.

Цілковитий розклад російської держави тепер був би неминучим, колиб поруч з занепадом російського центру не повстали на окраїнах, увільнених в деякій мірі від петроградського централізму, нові творчі осередки державного життя. Коли Росія, не зважаючи на всі централістичні диктатури—кадетів, Керенського й нарешті большевиків, всеж не розвалиться, а перетвориться в федеративну державу, то се буде заслугою лише неросійських націй, а в першій мірі найбільшої з них—України. Україна, не зважаючи на всі перешкоди з боку російського центру, зробила ся новим організаційним центром федеративної держави. За Україною йде Дон, Кавказ, Білорусь і північні народи Росії.

Большевики, які не тішаються довірею переважної частини російського громадянства, не вийдуть переможцями в боротьбі, котру вони так необачно розпочали проти українського народу. Українці дали раду собі з Корніловим і Керенським, дадуть вони собі раду й з Ленїним та Троцьким-Бронштейном.

М. Троцький.

Перебіг революційних подій у Києві.*)

Війна у Києві.

Розгром ради робітничих депутатів і інших революційних організацій в палаті був саме визовом штабу округи та всіх контрреволюційних сил не так большевикам, як Українцям, і вони сей визов прийняли. Почала ся формальна війна в Києві. Проголошено загальний робітничий страйк, робітників закликано під зброю, копали ся на вулицях окопи, будували ся барикади. Центральна Українська Рада явно не хотіла справи оборони прав і вольностей українського народу вязати зі справою большевицького повстання. Дороги їх зійшли ся в одно ддятого, що ворог був спільний, зрештою боролись Українці й большевики у Києві окремо, відбував ся, як говорило ся, „трикутний бій“. Пізніше вже прийшло до

повної координації діланья і підчинення большевицьких мас і організацій і політичних виступів загальному керівництву Ради та її Генерального Секретаріату.

Як доносить „Русское Слово“ з 21 падолиста н. ст., 11 падолиста н. ст. на Царській площі прийшло до сутички з большевиками-автомобілістами, які перевозили на машині великий транспорт гвинтовок з арсеналу. Юнкери обстріляли большевиків. Область на Банковій, Лютеранській і найблизших до штабу воєнної округи вулицях виглядала немов воєнний табор. Юнкери побудували барикади. На Думській площі впали стріли до делегатів козацького зїзду, що відбував ся у Києві. Кинено бомбу, частини якої зранили одного з делегатів. Козаки відповіли вистрілами в повітря. На Лютеранській вулиці обстріляно юнкерів, а також козаків, при чім забито одного офіцера забайкальського полку.

До Києва прибув чесько-словацький відділ, на чолі котрого стояв помічник комісара південно-західного фронту др. Григорев. Негайно по приході чесько-словацький відділ взяв участь у приверненню порядку. 12 падолиста (н. ст.) правительственні війська обсадили понтонні казарми, в яких засіли большевики. Понтонні казарми находили ся в звязку з арсеналом, де засіли Українці. Арсенал подавав патрони понтонірам. Протягом дня відбувала ся перестрілка. Правительственні війська понесли врати до 100 людей в ранених, з них 50 тяжко, забито 4 офіцерів, між ними ротного команданта чесько-словацького полку. Нікольську Слобідку за мостом захопили почасті большевики. А за мостом були большевики з тяжкою артилерією, яка випустила один бразантний знаряд на місто. Знаряд розірвав ся над Липками.

В „Робітничій Газеті“ з дня 13/XI находимо такі відомости, що відносять ся до попереднього дня, себто до 12 падолиста (н. ст.).

Київ переживає тривожні, трагічні дні. В різних місцях городу йде стрілянина, скрізь розставлені караули військових частей, прапорщиків і юнкерів, по вулицях носять ся автомобілі-грузовики з військовими патрулями, з кулеметами. Скрізь нервові приготування до рішучої хвилини... Штаб київської округи мобілізує всі свої сили... І вже розпочав справжнє збройне наступання проти „внутрішнього ворога“. День по розпорядженню штабу обстрілювано арсенал (операційна точка Українців. Р е д.), де окружено кілька сот робітників і салдатів, які енергично відстрілюють ся. Є багато вбитих і ранених з одної й другої сторони. Бій іде. Почали стріляти з гармат. Знарядями, випущеними тяжкою артилерією з подїгона, розвалено будинок константинівської юнкерської школи, після чого юнкери здали ся.

Вночі о 12 годині біля Центральної Ради козаки першого українського полку затримали чесько-словацьку частину, що йшла з низу Фундуклеївської вулиці. Частина без бою здала зброю (72 вїнтовок) й патрони. Чехо-Словаки везли двох товаришів, забитих під час денної перестрілки на Хрещатику. Вночі на Гїмназійній вулиці біля Генерального Військового Комітету й на Володимирській вул. біля Центральної Ради перекопано вулиці окопами й забарикадовано. Розставлено кулемети.

Арсенал находить ся у Києві на Печерську близько Лаври. Печерськ взагалі є осередком різних військових улаждень.

Про бої на Печерську находимо в „Робітничій Газеті“ таке оповідання учасника.

Печерські бої.

У неділю 11 падолиста о 6-їй годині вечора константинівська школа запропонувала гірській батерії здати зброю. Артилеристи відмовили ся. Тоді юнкери з славянськими ударниками пішли в наступ. Вони зустріли картеч з двох гармат і обстріл з рушниць. Юнкери втікли в школу, а ударники в маневр проти школи. Потім ударники вигнали інтендантських салдатів з башти No. 1-ий і окопали ся на валах вкупі з юнкерами. Від сьомої години вечора юнкери почали наступ з Царської площі на арсенал. Робітників тоді було дуже мало всього біля 200 людей бойового курія. Стрілянина була

*) Пор. ч. 181.

рідка. Люде держали ся. На оборону арсеналу виступили понтоніри. Охорону в арсеналі держала сотня українських салдатів першого запасного полку, котрі також були обстріляні і взяли участь в обороні.

У понеділок 12 падолиста рано робітники прийшли на роботу й арсенал пішов. Але ледве почала ся робота, юнкери разом з Чехо-Словаками, спеціально сформованою з одних офіцерів ударною ротою, та добровольцями, серед котрих були й студенти університету та політехніки, почали наступати. Окопи напасників ішли з Маріїнського парку, з саду начальника військової округи. Розпочав ся кривавий бій. Першою жертвою в арсеналі загинув Аїстов, робітник ковальського цеху. У робітників було дуже мало патронів. Знарядів не було. Було кілька для учення, якими арсенальці й стріляли. Тільки згодом жінки в кошиках пронесли кілька знарядів під обстрілом юнкерів 1-ої школи. Під обстрілом доставляли й хліб. Під обстрілом прибули також о 12-й годині дня дві сотні українських салдатів на підмогу. Увечері ухвалили робітники й салдати взяти 1-у школу, котра відрізувала арсеналови тил. Викотили гармати, пустили два знаряди для учення й кинули ся з ручними бомбами в атаку. Юнкери в числі 121 душ кинули зброю і їх відведено до штабу кріпости під догляд 3-го авіаційного парку. Як школу взяли, так зараз же явили ся знаряди, зброя і хліб. Тимчасом наступило перемир'я.

У понеділок же йшов бій між 3-ім авіаційним парком і константинівською школою. Весь час юнкери хотіли також захопити гірську батарею, біля котрої не було піхоти й котра мусіла обороняти ся тільки кулеметами. Біля третьої години почала пристрілювати ся до константинівської школи важка артилерія зза Дніпра (з Слобідки). Третій знаряд влучив у будинок, вивернувши йому ганок. Юнкери враз замовкли й огню більше не відкривали. Штабні гармати стояли біля палатової пожарні й били в арсенал, маючи на меті підпалити нафтовий бак. На щасте се їм не пощастило. 5 знарядів влучило в бастион машинового відділу. Донський 17-ий полк, що стояв на Московській вулиці біля арсеналу, весь час тримав ся нейтральности.

У вівторок о десятій годині константинівська школа почала здавати ся гірській батареї. А о 5 годині перед кінцем перемир'я робітники помітили, що в окопах противної сторони нікого нема. Кілька сміливих робітників з салдатами перейшли через провалле в окопи та знайшли там зброю. 50 охотників, зачувши, що штаб уже порожній, сіли на грузовика, приїхали на Інститутську, де, не доїзджаючи до Банкової, злізли й пішли до штабу. Біля штабу їх застали Чехо-Словаки перехрестним огнем. Робітники, відстрілюючи ся, відступили, захопивши здобич—броневика, котрим вернули ся до арсеналу, везучи двох своїх ранених. Об одинадцятій годині вечора до арсеналу прибув випущений зі штабу Пятаков. Серед арсенальців убито трьох, один дуже тяжко ранений, 11 лекше. Звірство буржуазної гвардії добре позначило ся над одним салдатом першого запасного українського полку. Тіло його знайшли у вівторок ранком під вікном константинівської школи. Одна куля пішла в лоб, друга біля вуха, лице розбите чи прикладом, чи від того, що тіло, очевидно, викинули через вікно згори.

„Черниговська Газета“ з 14 падолиста н. ст. доносить: Як одержуємо вістки, артилерійський бій у Києві припинив ся. На Хрещатику побудовано стрілецькі рови й відбуваєть ся частинна перестрілка. Від бомбардування потерпіла Київ-Печерська Лавра. В місті розмірно спокійно.

В тягу боротьби почали відпадати від правительствених сил козаки, Чехи й інші частини.

„Перемир'я“

„З огляду на зраду чорносотенському штабови Чехо-Словаків і інших, читаємо в „Роб. Газеті“, позавчора штаб попросив „перемир'я“. Тимчасом становище його з години на годину слабшає і ми можемо тепер чекати й повної капітуляції без проливу крові. Три дні арештовані большевики провели в штабі в кімнаті без всяких меблів, на соломі,

під караулом юнкерів, георг. кавалерів, козаків та Чехо-Словаків. Весь час їм загрожували самосудом. 12 падолиста увечері їх увільнили, обмінявши на полонених революційним військом юнкерів. Серед увільнених — Г. Пятаков, Л. Пятаков, М. Зарішчин, Я. Гамарнік, Н. Лебедев, І. Кулик, І. Крейсберг і інші“.

13 падолиста штаб почав знімати свої караули крім військового телеграфу. На їх місце стали українські вояки. Штаб хотів перенести ся разом з козачим військом і юнкерами й офіцерством за Київ, щоб там сконцентрувати свої сили й напасти на Київ, але йому перешкодили в с'їм і він пізніше втік з Києва без війська, але потім знайшли головних керманічів штабу й арештували.

М и р.

По заключенню перемир'я почали ся 13/ХІ увечері мирові переговори. Ось протокол „миру“, якого штаб не хотів очевидно дотримувати та ще перед с'їналізуванням с'їз зі свого місця осідку, коли побачив, що його опускають „вірні“ війська.

Протокол засідання комісії для вироблення умовин заперестання воєнної акції в м. Києві 13 падолиста (н. ст.) 1917 року такий:

В засіданні комісії взяли участь представники Центральної Української Ради, Українського Військового Генерального Комітету, Всеукраїнської Ради військових депутатів, третього всеукраїнського військового з'їзду, міської самоуправи й ще 18 інших революційних організацій та політичних партій і фракцій. Центральна Українська Рада предложила такі умови: Центральна Українська Рада, гарантуючи спокій у краю, думає, що всі горожанські власти повинні їй підчинити ся. Воєнно-оперативні частини командуючого київською військовою округою зостають ся, як і давнійше, залежні від розпорядків головної квартири. Для охорони порядку й революції Центральна Рада домагаєть ся: 1. повної контролі над штабом в особі окремого комісаріяту, 2. увільнення арештованих большевиків, 3. приведення міста до мирного стану, 4. розслідування подій в палаті, 5. виводу частей військ, приведених до Києва в звязку з подіями.

Між умовами Революційного Комітету було також домаганне арештування Кирієнка.

На засіданні ухвалено передати справу взаїмних відносин між військовою і горожанською владою окремій комісії при штабі округи. Зорганізувати слідчу комісію для розслідування подій, які зайшли, а її склад такий, як і щойно згаданой, привести місто до мирного стану в змислі усунення надзвичайних мір охорони (чати, застави і ин.), а лишакть ся міри постійного характеру (патрулі, караули й ин.). Війська, спроваджені до Києва в звязку з подіями, треба негайно вивести в залежности від перевозової спроможности залізниць. А юнкерів в разі, як висловлять бажання того, вислати на деякий час на фронт. Не робити загального роззброєння частей військ. Усі офіцерські й добровільні відділи треба негайно розформувати. Поручити комісії „для пороблення мір охорони“ розробити план охорони з огляду на те, що на Подолі приготовляєть ся погром. Треба скасувати караули з юнкерів у першу чергу в загальнім порядку переводу міста до мирного стану. Кирієнка не арештувати. Признати необхідною реорганізацію штабу округи й переміни в його особистім складі в змислі демократизації, а здійснює отсю постанову комісар південно-західного фронту в порозумінню з „окремою комісією“ при штабі округи. Повноту влади в справі охорони міста віддаєть ся Українській Центральній Раді, що веде акцію вкупі з міською самоуправою та радами салдатських депутатів і робітничих депутатів. Вибрати тимчасову комісію при штабі округи в складі: від Центральної Української Ради Лисенко, від Генерального Військового Комітету Курявий, від Всеукраїнської Ради робітничих депутатів Лорченко, від міської думи Скловський, від російської ради салдатських депутатів Григорев, від (російської) ради робітничих депутатів Уріцький, від виконавчого комітету південно-західного фронту Ружейніков. Поручити Лисенкови

установити зв'язок між українськими частинами й частинами, що прибули з фронту. Уважає неможливим переведення штабу з Києва в інше місто. Позачергово повідомив Григорєв про те, що війська, закликані штабом, відмовилися послухати і в повнім складі самовільно покинули місто; в зв'язку з їх відходом швидко забрався і виїхав штаб у невідомім напрямі. З огляду на це постановлено для обговорення всіх наслідків, які випливають з цього, перейти до Центральної Української Ради.

Про події 13 листопада, коли наступив рішучий зворот в настрою правительствених військ і велися мирові переговори, довідемося такі подробиці з реферату Порша на Центральній Раді.

Весь день 13 листопада пройшов у маніфестаціях різних делегацій, що від усіх військових частин являлися до Центральної Ради. Всі вони заявляли, що їх покликано для боротьби з більшовиками та проти анархічних виступів і погромів. Тимчасом вони ніде не бачуть більшовицького повстання. За Українською-ж Центральною Радою, проти котрої якимсь для них незрозумілим чином повернуто їхню зброю, вони визнають і завжди визнавали повне право порядкування своїм краєм. Вони прохали Раду допомогти їм, захистити їх, бо не через свою вину здобули вони страшенну ненависть населення Києва до себе. Вони прохали дати їм допомогу виїхати з Києва, щоб уникнути тої ненависти. Явилася і делегація козачого з'їзду. Вияснилося, що козаки однодушно заявили на з'їзді, що вони підуть з України, бо не можуть боротися проти самоозначення українського народу. Вони так само прохали допомогти їм виїхати до свого Новочеркаська. Одночасно вони просили, щоб і козацькі частини, що ще позавчора поздіймали свої караули, мали волю виїхати з Києва.

Поруч з тим ішли переговори з комісарами штабу й політичними організаціями. Коли, обговоривши справу, порозумілися, щоб забезпечено спокій і працю, явилися представники штабу з пропозиціями: щоб усю владу в місті взяла міська рада; щоб усю відповідальність за те взяв Генеральний Секретаріят; щоб штаб виїхав з Києва та створив інший осередок; начальник же штабу застереже право командувати й тими частинами, що лишаться у Києві. Ми протестували проти намірів штабу, а всеж умову підписано, підписав її й комісар Григорєв. Але раптом умову зламано. Серед ночі стало відомо, що штаб десь зник.

В Києві лишилися тільки Центральна Рада й Генеральний Секретаріят, які стали фокусом політичного життя. Всі тепер направляли свої думки сюди. Коли несподівано зник військовий центр, Рада перед світом негайно скликала засідання президії з президіями головніших фракцій і тимчасово призначила на начальника військової округи підполковника Павленка. Одночасно постановлено оповістити про ці події населення і військову округу. За останні години вже знайдено місце перебування штабу й Кириєнка. Генеральний Секретаріят обсудить і знайде причину, мету й підстави штабної втечі. Але не може не вказати, що ми одержали звістки, що до Києва надходить кілька ударних батальйонів смерті з важкими гарматами. Тому—підполковникови Павленкові доручено підготувати всі військові частини міста Києва. І хоч ми й певні в свідомій піддержці всіх частин київської залоги Українській Центральній Раді, але одночасно йдуть до Києва й прибувають уже й українські частини. Це — дисципліноване, озброєне й бойове військо та його присутність тут являєть ся найкращою запорукою, що ні здобутки революції ні спокій в краю не будуть уже нічим zagrożені.

(Кінець буде).

3 поезій Гр. Чупринки.

Провалле.

*Чув ти проповідь гарячу
Про життя своє сновторне,*

*Та в твоїй душі, я бачу,
Є страшне провалле чорне.*

*Більш ні радості ні міви
Не почув ти вже далі,
Бо для казки і для співу —
Мертве місце у проваллі.*

*Як то можна казку чисту
Розказати по охоті,
Казку зоряну, огнисту,
Деє в байночій та в болоті?*

*Як то можна пісню мрійну
Дати тільки на поталу? —
Пісню—тугу елєгійну,
Жаль за сяйвом ідеалу?*

*Як то лити слози чисті
В душу—прірву, в прірву темну?
Гей, осмійте, ночі млисті,
Жертву зайву і нікчемну.*

*Може вітер верхоїрра
Занесе очі свободні
В мох отруйною зневірра,
В тьму провалля та безодні.*

(„Народня Воля“).

3 життя волинських виселенців у таборі Нідеральмі (коло Зальцбурга).

(Організація. — Життя виселенців. — Гості з Відня. — Поворот Волинців на зайняті землі. — Найближша робота в таборі).

Пишуть нам з табору таке:

З приїздом д-ра Романа Перфецького до табору волинських виселенців у Нідеральмі коло Зальцбурга розпочинається організаційне та громадянське життя між виселенцями й невгаваюча боротьба за поправу умови життя в таборі. Основані за почином д-ра Перфецького три національні інституції табору: Генеральна Старшина, Генеральна Рада й віча тішаться повним довіррем у виселенців та признаються ними одинокою підпорою і розрадою в їх злидненім життї.

Генеральна Старшина, отаманом якої є др. Роман Перфецький, складається із отсих представників: всіх 5-ти груп табору, Волинців Константина Мишея, Микити Данчука, Кліма Шмиоліка, Прокопа Мартинюка, Марини Лукіянчукової, народню школу заступає управитель Омелян Іваницький і уч. Гургулова, секційні канцелярії учит. Рибчук, інспекцію кухонь д. Кушнірева господарський відділ д. Морозович, а національну канцелярію др. Любарський-Письменний і уч. Осип Безпалко.

„Генеральна Старшина“ досі на своїх численних засіданнях всесторонно розглянула життя, як матеріальне, так і культурне виселенців та через кошового отамана старалася всіма силами у зальцбурзького правительства добити ся кращих обставин в таборі.

А обставини життя виселенців були й під деякими оглядами лишилися й досі страшні. Тут треба піднести, що управа табору ніяк не відповіла своєму завданню і не зуміла за більше ніж півторарічної діяльності зарадити найпримітивнішим людським потребам мешканців табору. Сьогорічний перший сніг застав у таборі зовсім невідповідно для зими збудовані бараки без стель, з вибитими шибамі (в деяких бараці недостаче до 40 шиб), з відстаючими дверима, без печей і без коминів до печей.

Люде, коло двіста в таких бараці, живуть вічно закутані в своїм лахміттю. Малі діти не знають ніколи тепла. Барак мить ся два рази на тиждень і ніколи не висихає через недостачу тепла, по бараці підносить ся мряка, яка

ще дошкульніше дає відчувати зимно й невигоду. Пральні такої, щоб усім людям прала білше, в таборі нема. Жінки перуть шматте вічно в зимній воді. Се зовсім не пособляє нищеним нужди на людській тілі. Недостача їжі, недостача потрібних посудин призвичаїла людей до утрати всякого почуття чистоти. Люде в тих самих посудинах перуть, миють підлоги та їдять з них. Дітей, дідів і баб не можна відігнати від місць, де викидаєть ся сміття. Жадібно вибирали вони зі сміття і вкладали просто в рот.

В таких відносинах дарма приходять ся лікарям бороти ся за гігієнічні розпорядки. Навіть і виходки не відповідні. Словом, куди не глянеш, всюди страшний недостачі місце не відповідне для життя людей. І тут перебули тисячі наших волинських земляків, які, хто їх на місце в родинних селах пізнав, належать до найкультурнішого, найчистішого селянського типу не лише Росії, але й Європи.

З десять тисяч 850 спочило головами на чужій землиці, під альпійською горою Унтербергом. Нужда перед часом загнала їх до гробу.

Не дивно тому, що „Генеральна Старшина“ в останніх часах інтенсивно розшукувала за радикальною помічю для нещасних мешканців табору. Їжа вже давнійше покращала, та невідповідні поміщення велять побоювати ся найстрашніших наслідків, колиб зима потиснула сильнішими морозами. До сього треба б ще додати, що палива нема в запасі ніякого й ледви що кухні удержують свій рух. Одиноким виходом із сеї ситуації було-б випустити бодай половину людей поза дрти, щоб другу половину краще й безпечайше розмістити по ліпших бараках.

В таборі живуть троякого роду виселенці: 1. такі, що можуть вертати до себе до дому, бо їх села з сього боку фронту (таких буде коло 400), 2. такі, що мають свої тіснійші родини, як дітей, батьків, братів, сестер розміщених як евакуованих у Польщі, а 3. такі, що на окупованих землях не мають родин. Отже стараннем д-ра Перфецького було через парламентарні чинники досягнути поворот виселенців до Рідного Краю для тих саме вище поданих груп. Останню групу пробувано переговорами з російським правительством перевести через фронт до дому.

Та коли зима надходила скорим кроком, а ніякої безпеки не було, що бодай частину людей заберуть, тоді „Генеральна Старшина“ ухвалила удати ся до осіб, що дали б гарантію своїми особистими впливами у правительстві, що бажання буде сповнене. Тоді удала ся депутація до митрополита гр. Шептицького, до парламентарної репрезентації Галичини й Буковини з просьбою відвідати табор і переконати ся наочно, що тут негайні розпорядки неминуче потрібні.

13 листопада відвідали табор митрополит гр. Шептицький, посли Николай Василько й Окуневський. На загальнім вічу представили відпоручники табору Осип Безпалко, Константин Мишей і Марина Лукіячук невідрадний стан виселенців і просили про вивезення виселенців з табору. Митрополит гр. Шептицький, потішаючи людей релігійними поученнями, обіцяв у своїм і в імені своїх товаришів доложити всіх заходів, щоб бажання виселенців були сповнені.

Гостей вітано хлібом і сіллю. Др. Перфецький виголосив гарну привітну промову. Гостей, що відвідали табор і вислухали бажань людей на вічу, привітала таборова інтелігенція. Зокрема управитель школи д. Іваницький виложив політичні бажання, приложені до теперішньої хвилі. Увечері відбув ся діточий концерт під управою учителя Петра Подара. Діти чарували своїми виступами всіх гостей.

По двох неділях від гостювання сих представників австрійської України прийшов з міністерства розпорядок, що перші дві групи виселенців мають вертати на окуповані землі і їх поворот на рідну землю саме переводить ся.*

* Такого розв'язання справи не вважаємо ми найкращим. Випхати кілька сот людей під зиму на волинські згарища, де й те нечисленне населення, що

„Генеральна Старшина“ радила на своїм останнім заїданню над способами організації сього повороту, а потім над тим, якби інтенсивнійше повести культурну роботу з тою частиною, яка зостанеть ся в таборі. Старшина ухвалила завести так звану зимову школу для старших і наразі зголосили ся до ведення поодиноких курсів: пані Гургулова та Гриневичева — курсе анальфаетів, надуч. Яворський — курсе історії і географії, уч. Левицький — курсе господарки, надуч. Євстафівич — курсе ручних робіт (слейду), уч. Безпалко — курсе природописи й гігієни.

Наші старання простують ще туди, щоб із виселенцями їхали також поодинокі народні учителі, щоб таким робом шкільна наука, як і культурна праця, не були перервані. Та сі заходи будуть увінчані успіхом аж по усуненню деяких трудностей.

Не латанина, а перебудова.

II.

Велика французька революція проголосила права людини, людського індивідуум, — сучасна війна проголосила права нації, етнічного індивідуум. Як велика французька революція не зродила шойно бажання і змагання одиниці — людини: бути свободною, вільною, духово і фізично незалежною, рівноправною і повноправною, суверенною, або, як сказав президент Українського Генерального Секретаріату В. Винниченко: „сам собі пан“, бо сі бажання були вже загальним ідеалом усіх давлених, поневолених, безправних людей французької держави, а революція тільки узаконила сі бажання і змагання, дала їй правну санкцію, — так і теперішня війна не зробила нічого иншого, тільки висунула на денну чергу існуюче вже від довгих літ змагання націй до рівноправности й повноправности, до свободи, незалежности, суверенности, щоб кожда нація була „сама собі паном“! Політики порозуміння передовсім президент Сполучених Держав північної Америки, а за ним англійські державники і т. д. заявили, ніби-то їх воєнною цілю є зробити національний принцип основою майбутнього ладу в Європі, себто, щоб повище означені змагання націй дістали правну санкцію і практичне здійснення. Ані в голові мені вірити, а ще менше переконувати читача, буцім державні мужі капіталістичних і імперіалістичних держав порозуміння поважно й широко перейняли ся тим змаганням досі упосліджених націй і справді поклали собі цілю дати їм те, чого бажують, або хоч поважним ділом підперти їх бажання. Ніколи в світі! Хто міг мати сумніви та схилати ся до того, щоб дати віру запевненням антантської дипломатії, тому оголошені шойно правительством большевиків таємні договори між державами порозуміння мусіли сказати: чоловіче, який ти легковірний і наївний!

Факт, що згадана дипломатія проголосила ті гасла, доказує тільки, яка вона зручна та спритна! Вона сягнула в душу поневолених народів, добула з неї найгарячіше бажання кождої несамостійної і недержавної нації і на своїх прапорах виписала, не щоб перевести в життя, а єдино щоб свої егоїстичні цілі та змагання прикрасити ідейною поволічкою!

З другого боку обставина, що саме ся зручна й хитра, а неперебірчива в засобах дипломатія західних держав порозуміння, що „бачить, як трава росте“, хопила ся тих гасел, доказує, якою життєвою силою вивіноване те бажання націй, якою могутньою підоймою сучасного політичного руху є національний принцип!

Отсей національний принцип кристалізуєть ся у популярнім тепер вислові: **с а м о о з н а ч е н н е н а р о д і в**. Зма-

лишило ся на місці, живе обдерте, в голоді й холоді, не є жадною штукою. Важнійшою річю є забезпечити нещасним виселенцям людській умови існування там, де є хоч сакі-такі помешкання. І якби гості з Відня про се подбали, — то ліпшу прислугу зробили-б для виселенців ніж та, яку тепер своєю інтервенцією роблять. Треба знати і людям в таборі і гостям з Відня, що з володимирволинського і ковельського повіту більша половина зоставшого населення ще мучило зими вивезена геть, бо не було йому де жити й не було його чим на місці годувати. Що-ж будуть там робити ті люде, котрих тепер хотять повернути на Волинь? Хіба дійсно з голоду й холоду здихати?! Ред.

ганне нації до самоозначення є так само сильне, природне й загальне, як змагання одиниці до прав людини.

Хоча французька велика революція проголосила права людини й дала їм правну санкцію, — всеж треба було ще довгих літ боротьби, ще цілої низки європейських революцій, аж до останньої російської революції, щоб се право загально перевести та здійснити в цілій Європі.

Подібно стоїть справа і з національним принципом, з правом народів на самоозначення. Деліане в душі кожного народу найменше від другої половини XIX століття, висуване, що правда, дуже несміливо й тільки сильнішими та свідомішими націями на переломі XIX й XX століття, стає на денну чергу щойно під час теперішньої війни. Право на самоозначення народів стає тепер загальним гаслом в Європі, але на жаль тільки гаслом і то гаслом з одного боку надуживаним, з другого невірною, або й свідомо фальшиво вияснюваним.

Надуживають того гасла передівсім саме дипломати західних держав порозуміння, послугуючи ся ним ніби тараном, що має розбити осередні держави. Якби їм ходило про здійснення сього гасла, а не про надуживання його, то першій таки Англії треба-б починати здійснювати його в Ірландії, Єгипті, Індії і т. д. Фальшиво розуміли се гасло російські соціалісти меншевики, соціалісти революціонери, Керенський і т. д., бажаючи приложити його тільки до народів і територій спірних між воюючими державами в сій війні та взято спротивляючи ся приложенню його до народів Росії, в першій ряді Українців. Свідомо фальшиво вияснюють його мадярські олігархи й німецькі міщанські політики Австрії, закидаючи йому змагання до розбиття Австро-Угорщини, отже державну зраду сепаратизм і т. ин., щоб ширенням таких страхіть не допустити до визволення народів Австро-Угорщини звід неслухної і нічим неоправданої переваги й опанування з боку мадярських олігархів і німецької буржуазії. — Таким способом майже кожний державник послугує ся сим гаслом, надає йому инше значіння, а саме таке, яке йому вигідне.

Австро-угорський міністер заграничних справ гр. Чернін вияснює право самоозначення також по свому. Він стоїть на тім, що право самоозначення прислугує передівсім державі, й каже: „Право держави розпоряджувати своїм територіяльним складом не підлягає сумнівови. Так само нема сумніву, що чужа держава не може присвоювати собі права мішати ся у внутрішні відносини инших держав. Оскільки одначе в середині поодиноких держав народи тих держав мають упорядкувати свої відносини до держави й до инших народів тоїж самої держави, тут маємо діло з внутрішньо-державним питанням“.

Очевидно гр. Чернін помішав три різні справи! Бо що инше є порядкування відносин поодиноких націй між собою в середині держави, що инше відносини кожної з тих націй до держави, а вже що инше право держави розпоряджувати своїм територіяльним складом, особливо коли ся держава зложена з кількох націй. Се останнє „право“ є саме те, проти чого Вільсон, а з ним і ціла демократія, протестує: „щоб ті, що мають власть, відступали собі взаїмно народи так, якби сі народи були їх фільварком“! Таке „право“ — то різке й найдальшейдуче заперечення самоозначення народів, то брутальна торгівля народами! І треба справді дивувати ся, як у XX в. і по всім тім, що в області фактів та ідей сучасна війна принесла людству, міг найти ся „модерний“ державник, що такі „права“ проголошує! Та не тільки дивувати ся треба, — треба обурювати ся і з святим огнем слухного обурення як найрішучіше протестувати проти такого „права“ держави!

До того ще додаємо, що гр. Чернін розуміє і що „державу“ по свому, — се не парламент, народні віча, постанови партій, голоси преси, плебісцит, — одним словом: воля народних мас, але воля, а радше сваволя тих, що на верху, отже заводької дипломатії! Чи справді гр. Чернін ще нині думає, що заводька дипломатія має таке „право“ пересувати

народи від держави до держави, як фігурки на шахівниці?

Але ми маємо ще й друге питання до гр. Черніна, а саме: що він розуміє під порядкуванням відносин поодиноких народів до держави та які справи він уважає за „святає святих“ держави й боронить вступу до них чужим державам? Бо загально відома річ, що сі „святає святих“, ті внутрішні справи держави, до котрих „сусідам зась“, — се не є якась абсолютна, догматична категорія, все та сама й однака, але історична категорія, підлягаюча всяким змінам, одним словом: зглядна категорія.

Кляса, що в державі панує, закріплює се своє панування клясовим законодавством, кладе на його сторожі клясову юстицію і проголошує се все „освяченим ладом“, якого нікому не вільно доторкнути ся. Подібним способом поступає пануюча нація з поневоленою нацією. Так обезпечивши ся в середині, пануючі старають ся захистити свій стан посідання проти атаків зовні і в тій цілі проголошують певну категорію справ, а саме таких, що служать пануванню даної кляси, зглядно пануванню упривилеюваної нації — „внутрішніми справами“, державним „святає святих“!

І саме про сі „святає святих“ ведеть ся боротьба між пануючими й поневоленими. Пануючі змагають до укріплення і розширення „святає святих“, поневолені старають ся сі укріплення ламати й виводити щораз більше справ з замкненої твердині „святає святих“ на вселюдську арену й регулювати їх інтернаціональними вселюдськими постановами.

Гляньмо тільки на найважніші етапи сеї боротьби. Невільництво й торгівля невольниками були колись „внутрішньою справою“, державним „святає святих“ і щойно по довгих боротьбах інтернаціональне законодавство положило кінець сій колись „освяченій інституції“. Були часи, що свобода віри не існувала, „чий край—того віра“, казали сторожі від „святає святих“, а тепер, правда, не постановами інтернаціональних законів, але на дорозі взаїмності й реторзії всі держави культурного світа гарантують взаїмно своїм державам свободу віри. Ненастання зброєння й удержування мільонової постійних армій уважаєть ся ще нині „святає святих“ капіталістично клясової держави, але вже нині той самий гр. Чернін признає, що треба буде „святає святих“ звузити й дорогою інтернаціонального законодавства обмежити зброєння та приступити до загального роззброєння. Так само соціальне законодавство, свобода коаліції, робітниче обезпечення, свобода переселень для робітників—нині ще уважаєть ся внутрішньо-державною справою, але нині в же робітницькі конгреси домагають ся одноцільного міждержавного урегулювання сих справ дорогою інтернаціональних правних постанов.

Чого-ж иншого домагають ся ті, що змагають до подожження права на самоозначення народів в основу майбутнього мирового договору, як саме висвободити національне питання звід замків державного „святає святих“ і права націй поставити під охорону інтернаціонального законодавства, інтернаціональних роземних судів і т. ин.?

Ясна та природна річ, що се змагання так само не подобаєть ся пануючим націям, як змагання робітництва до інтернаціоналізації соціального законодавства не подобаєть ся капіталістичним підприємцям, і так само, як проголошена тим же самим Черніном ідея інтернаціонального роззброєння не подобаєть ся всякої породи мідитаристам і ласим на воєнні зиски німецьким юнкерам і великим промисловцям!

Саме ся остання обставина повинна була навчити гр. Черніна ліпшого розуму! Адже тою самою зброєю про недоторканість державного „святає святих“, якої він ужив проти ідеї міждержавної розвязки національних питань, можна поборовати й його ідею міждержавного роззброєння і йому може хто не будь відповісти: се наша внутрішня справа і вам, пане Черніне, до неї зась! Поважний, думаючий, сучасний політик, що „розуміє духа часу“, не може ховати ся за дряхленький вже нині плотик „внутрішніх справ“ і гр. Чернінови, котрий хоче грати родю модерного державника й реформатора міждержавної політики, не до лица аргументи, черпані з арсеналу

всєх Тісів та їх дїлїпутних наслїдувачів: Гьломбінських, Пінінських *) і компанїї!

Розумний сучасний політик, що відчуває духа часу, повинен знати, що саме сучасна війна зробила національне питання інтернаціональним, що зламала вже ті замки державного „святого святих“, під яким воно досї пробувало, й що, чи подобаєть ся се панам Мадярам, німецьким націоналістам і польським амексіонїстам, чи не подобаєть ся, — се питання приїде на чергу мирових переговорів і ми певні, що й гр. Чернін не схоче розбивати мирової конференції задля ласки малярських верховодів і їх карликуватих трабантів.

А коли так, то чому гр. Чернін не поставив ся до права самоозначення народів так, як годить ся розумному сучасному політикові? Чому не дав доказу, що й він розуміє, що розвиток людства йде в напрямі до інтернаціональної, всесвітньої розв'язки й полагоди наболїлих питань, бо тільки така розв'язка дає гарантію, що ті болючі питання перестануть бути ранами на вселюдськїм організмі, ранами, що вічно ятрають ся, затроюють організм, спричинюють грізні комплікації?!

Цїлком не про се йде річ, щоб мішати ся або не мішати ся у внутрішньо-державні справи Австро-Угорщини, а тільки про се, щоб наболїлі національні питання розв'язати по лінії права народів на самоозначення і дати інтернаціональні гарантії, що се право буде шановане в усіх державах цивілізованого світа. І як гр. Чернін не хоче, щоб мирова конференція займала ся національним питанням в Австро-Угорщині, то нехай постараєть ся, щоб в Австро-Угорщині розв'язано, як слїд, се питання до мирової конференції.

Тимчасом в Австро-Угорщині не робить ся нічого в сїм напрямі, а як гр. Чернін заслоняєть ся „святою святих“, внутрішньо-державним характером сих справ, то се значить, що й наміру нема сї справи, як слїд, розв'язати, а є надалї застаїла звичка — датати й датати!

Вол. Темницький.

(Кінець буде).

3 поезій полоненого М. Капельгородського.

ЗАКЛИК.

Гей, хто вірний син народу,
Озови ся!
Пильним поглядом навколо
Подиви ся:
Ніч похмура, безпросвітня
Вже минула, —
Зоря волї ніжно, мрійно
Подихнула.
Нашим змідням вже остання
Бє хвилини:
Оживав-воскресав
Україна! —
Та наїд наш дові роки
Тя кайдани,
Тому в нього тіло й душу
Криють рани.
Треба заходи рішучі
Поробити,
Щоби в лодях слїд неволї
Залїчити;
Щоби з ніг козацьких вільних
Згоїть рани,
Що намуляли-натерли
Ім кайдани.
Тож єднатесь та цуртуйтесь,
Час не гайте! —
Всіх до праї в користь лоду
Зазивайте!
Бо хто вірний син народу
Й України, —

*) На сьогорічнім пацифістичнім конгресї в швайц. Берні гр. Пінінський рішуче протївив ся інтернаціональним роземним трибуналам для національних справ.

Той не стратить тепер марно
Нї хвилини...

* * *

Що се чути? Хтось рїдав...
Чи-ж не сором в дні весни
Так рїдати?..

Ах!.. Це мати...
Її люблені сини
За Вкраїну й її волю
Полягли в кривавім полі...

Мамо, мамо! Кожен знає:
Тяжко це перенести, —
Але... люба!..

Їхню зубу
Чи-ж слїзьми завернеш ти?!..
Заспокій ся: не зачне
Їхня слава на Вкраїні.

До товаришів.

Товаришї-брати! В неволї в чужинї
Судилось бути нам в великі цї хвилини,
Коли далеко там у рїдній сторонї
Святкує лод відродження Вкраїни.

А ми немов за грїх віддалені від них, —
Та подих весняний й до нас вже долїтає —
І чуємо ми тут в бараках цих тїсних,
Що Рїдний Край — Вкраїна воскресав!..

Товаришї-брати! Ми живемо в цей час,
Що величю піднявсь над усіма часами, —
Але величність ся примушує і нас,
Щоби і ми були лодьми-орлами!..

Поклянемо ся-ж тут, що всім своїм життям
Чи в рїдній сторонї, чи де-б то на чужинї
Покажемо себе і світу і людам
Достойними великої хвилини...

ПРИСЯГА.

Я син України — і долю свою
Я з долею Рїдного Краю скую:
Особисте щастє і радість віднинї
Приниюу я в жертву коханій Вкраїні.

Я знаю: мене жде сувора судьба, —
Це з ворогом лютим страшна боротьба,
Де буде рішатися доля Вкраїни:
Чи воля і радість, чи смерть і руйні...

Та я не бою ся іспитів страшних,
Нехай навіть смерть я знайду собі в них.
Байдужий до того: не стану тужити,
Без волї Вкраїни — нема чою жити!..

Віднинї я маю одну лиш мету,
Мов сонечко ясну, прозору, святу —
Це — нута неволї навки розбити
І волю і щастє Вкраїні добути...

СЛАВА!..

Слава всім тим, хто за волю Вкраїни
Мерли в далеких снігах на чужинї;
Всім, що за волю Вкраїни лягли,
Кровю і тюрми й Сибїр ізлили...

Слава всім тим, хто в сучасну хвилину
Кровю боронять кохану Вкраїну,
Всім, хто в хвилину велику не спить,
Пильно за рухом ворожим стежить...

*Слава всім тим, хто за волю України
Мають завчасу лягти в домовини,
Всім, хто в хвилину велику не спить,
Міцно руками рушницю держить...*

*Тим же, хто рідну Україну забув,
Тим, хто не сином, а ворогом був, —
Всім тим, хто спить, коли йде боротьба, —
Сором!.. Ганьба!..*

Вісти.

Зв'язь Генерального Секретаріату з фронтом. Як доносить „Рус. Сл.“ з 23/XI з Києва під датою 21/XI, в квартирі південно-західного фронту відбула ся нарада в справі взаїмних відносин квартири й Ген. Секр. під проводом головнокомандуючого Володченка при участі комісара Йорданського, представників фронтового виконавчого комітету та члена У. Ц. Ради Мартоса. На нараді прийнято такі пункти: 1. Народа, не розглядаючи загально-державних і національних справ, уважає невідложно необхідним завданням моменту забезпечення спокою і безпечности фронту. Для досягнення сього нарада, стверджуючи повну недостачу якихсь агресивних намірів з боку військової влади, установає ділові зносини штабу південно-західного фронту з Ген. Секретаріатом і генеральними комісарами Центральної Ради на підставі таких пунктів: 1. Горожанська управа цілком належить до Ген. Секретаріату. 2. Оперативні розпорядки на фронті і в тилу належать до військових властей, які забезпечують собі єдинство командування. 3. У випадках, які жадають взаїмної діяльності горожанських і військових властей, Ген. Секретаріат і штаб південно-західного фронту виявляють один одному взаїмну підтримку. 4. Для погодження горожанської управи з військовою нарадою уважає необхідним запропонувати Ц. Раді назначити сього повновласного комісара при штабі головнокомандуючого південно-західним фронтом.

Большевики проти Центральної Ради. „Рус. Сл.“ з 29/XI доносить з Києва під датою 27/XI, що конфлікт большевиків з Ц. Радою загострює ся. Большевицький воєнно-революційний комітет випустив поклик проти Ради. Поклик значає, що Ц. Рада зразу була в союзі з ними, а сьогодні зовсім порвала з большевиками й починає боротьбу з ними. Тому воєнно-революційний комітет зі свого боку виповідає війну Ц. Раді, настоюючи на тім, щоб її наново вибрав зїзд рад депутатів України.

Товариш генерального секретаря для національних справ Міцкевич відмовив ся від сього портфелю у звязку з тим, що Ц. Рада проголосила універсал з конфіскацією панських земель, чим дуже обурена польська суспільність. Також подав ся у відставку генеральний секретар для національних справ, український федераліст В. Шульгин наслідком ухвали партії українських соціалістів-федералістів. Мотив сеї ухвали той, що Шульгин вибраний генеральним секретарем в інших умовах, а тепер на денім порядку стоїть справа зносин Української Республіки не тільки з окремими одиницями федеративної Росії, але також офіціальних зносин з представниками союзних і невртральних держав.

Чорноморська федерація. Як доносить „Рус. Сл.“ з 30/XI з Києва під датою 29/XI, вмісцевих українських кругах оповідають, що у кримських і молдавських політичних діячів повстала думка зорганізувати чорноморську федерацію, в склад котрої яко рівноправні члени мають увійти Україна, Крим, Молдавія, Кавказ, Дон, Кубань, Румунія. Центром федерації по сім проєкті має бути Одеса.

Проти прилучення українських земель до Польщі. „Рус. Сл.“ з 30/XI доносить з Києва під датою попереднього дня: Комітет Центральної Ради прийняв резолюцію з протестом проти прилучення до Польщі земель Буковини та Галичини й окупованих повітів Волині й Поліся. В резолюції вказано на те, що не можна допустити насильного відривання земель, які належать до України. Комітет пропонує звернути ся до міжнародної демократії з заявою, що кождий народ сам має

право рішати про свою долю, а тому необхідно лишити свободу самоозначення народам згаданих земель.

Полтавська міська рада й третій універсал. Полтавська міська рада, вислухавши універсал Ц. Ради, прийняла резолюцію української фракції, в якій ухвалено привітати перше правительство Української народної Республіки й поробити зі свого боку всі заходи, щоб помогти першому українському правительству—Генеральному Секретаріатові провести основи універсалу на добро всім народам України (Рус. Сл.).

Українізація залізничних шляхів. Генеральний секретарь залізничних шляхів України Єщенко розіслав по залізницях таку телеграму: На одержанне від центрального правительства грошей, необхідних для ведення господарства залізничних шляхів України, не можна рахувати в найближшій будуччині з причин подій, які відбувають ся. Таке положення загрожує нашим залізничним шляхам повним фінансовим крахом. Наслідком сього прошу негайно поробити залежні розпорядки про виплату всіх поступаючих грошей виключно в казначейства українських губ., перелічених у третім універсалі Української Центральної Ради, в ніякім разі не допускаючи таких виплат в казначейства неукраїнських частей республіки, а також переводу тих грошей казначействами за межі території України (Рус. Сл.).

Представники почвірного порозуміння у генерального секретаря військових справ С. Петлюри. Як доносить „Рус. Сл.“ з 29/XI з Києва під датою попереднього дня, Генеральний Секретаріат для військових справ відвідали член англійської військової комісії полк. Чарль, представник французької місії Граве і командант кївського французького гарнізону Перле. Розмовляли з Секретаріатом про біжучий стан справ.

Автономність українських частей. Приказом комісара московської військової округи салдата Н. Муралова передано всі українські військові часті в московській окрузі Окружній Військовій Українській Раді. Сей приказ установив повну незалежність воликів-Українців під службовим і всякими іншими оглядами від загальнодержавної військової влади. В розпорядимість Ради перейшли також і всі юнкери-Українці московських шкіл прапорщиків. Що торкаєть ся матеріального боку — видачі українським частям предметів умундування, харчів і т. ин., по приказу Н. Муралова інтендантська управа має полагоджувати таку видачу на домаганне окружної Ради й командантів українських частей нарівні з загальнодержавними військовими частями (Рус. Сл.).

Представник Української Центральної Ради виступив на татарській національній святі в Бахчисарай з приводу переходу ханської палати в розпорядимість Татар і між иншим від імени України привітав Татар, заявивши, що по ухвалі кївського зїзду народностей Татари є відтепер законні господарі кримського півострова. На сім зїзді проголошено автономне ханство в Криму. Оголосить ся маніфест. Загальна будова на зразок України (Р. Сл.).

Центральна Рада й Каледін. Всеросійський Союз залізничників одержав вістку, що з огляду на чужки про нові наміри ген. Каледіна Центральна Рада закликала українські війська до Києва з фронту. 27 листопада н. ст. дав Всеросійський Союз залізничників Центральної Українській Раді дозвіл на перевіз українських військ (Р. Сл.).

Л. Бич, відомий український громадянський діяч, став предсідателем військового кубанського правительства. Перед тим був Бич бакинським городським головою й головноуповновласним для харчових справ на Кавказі.

Мадярський політик про Польщу й Україну. „Budapesti Hirlap“ оголосив розмову свого співробітника з предсідателем угорської делегації графом К у е н - Г е д е р в а р і, котрий сказав між иншим: Що торкаєть ся польської справи, через неї за дуже занедбуєть ся українську справу, яка бодай так само важна. Я є тої думки, що самостійна Польща не була-б жадною небезпекою для миру, колиб утворено також сильну Україну, котра могла-б спаралізувати евентуальний російський або польський імперіалізм.

Представники чужих держав у Генеральнім Секретаріаті для національних справ. Генеральний Секретаріат для

національних справ відвідали деякі офіційні представники чужинців, які є у Києві: англійський, данський і перський консулі, представник французької колонії Київ Муден і ин. Зі свого боку секретарь для національних справ А. Шульгин відвідав англійського та французького консулів. З останнім розмовляв А. Шульгин з приводу останніх подій в Росії і на Україні (Києв. Мисль).

До земляків-полонених!

Як і дотепер, будемо висилати нашу часопись всім тим, землякам-полоненим, хто її діставав та хто захоче діставати. Приучені цінити й шанувати друковане слово та працю, яка вкладається в літературне діло, ніхто з наших земляків-полонених не хотів даровизни, та, хто мав змогу, прислав, як не цілу передплату, то принаймні частину.

Але багато є людей, що не мають копійки за душею. І ми таким ніколи не відмовляли даром висилати. Будемо сим бідним людям і далі даром висилати. Одначе тих наших земляків-полонених, що або з дому дістають грошеві посилки або тут хоч трохи заробляють, просимо зважати на дуже прикрі відносини, в яких перебуває тепер видавнича справа через велику дорожню паперу та друкарських цін, і присилати гроші за часопись, хто може, — цілу ціну (на три місяці 6 кор.), хто не може, — то хоч якусь частину.

Всі живемо надією, що скоро прийде мир. Та якби ті мирові переговори, які тепер ведуться, і доправили до миру, то й по заключенню мира всіх полонених відразу не пустять, а будуть обмінювати ся малими партіями в міру демобілізації армій, а се може тривати місяці.

Так, чи инакше, як не важко з сим годити ся, прийдець ся нашим землякам бути в неволі ще кілька місяців. В сих останніх місяцях повинні вони найбільшу увагу звернути на те, що дієть ся в Ріднім Краю, щоб не повертати до дому чужими, без зрозуміння змінених за час революції відносин і своїх громадянських обовязків. Для того потрібно правильно й систематично читати часописи. Найбільше й найвірнійших вісток про події в Росії і на Україні подає наш „Вістник“, який в новім 1918 році буде виходити під назвою „Вістник політики, літератури й життя“.

Тож, земляки, по одинцю або групами, на спілку, передплачуйте „Вістник“ на перших три місяці, висилаючи гроші через команду табору згідно робітничої стації, або через поштовий уряд, де се можна робити. З робіт, де часто поштові уряди не приймають грошей від полонених, можна висилати гроші поштовими марками в листах, які кидають ся до поштових скриньок. Дехто в письмах і гроші персилає.

Крім часописи треба полоненим чим більше купувати українських книжок, щоб завести їх до дому. Хоч на Україні тепер повна свобода друку, але українських книжок друкуєть ся там не так багато, якби було треба, бо ціни в Росії на папір і за друк ще більші ніж в Австрії або Німеччині. Союз визволення України має у себе на складі крім своїх видань, які постійно оголошують ся у „Вістнику“, багато всяких інших українських книжок.

Кожний грамотний Українець повинен привезти з полону до дому меншу чи більшу, яку тільки змога зібрати, бібліотечку та стати у себе на селі чи в місті прикладом культурного Українця, просвіченим і гідним великої народньої республіки-України горожанином.

Тож, дорогі земляки, беріть ся до часописей, до книжок. Рідне слово, рідна книжка, рідна школа, взагалі просвіта — се дорога до поступу й добробуту, до щастя й волі.

Адреса редакції й адміністрації „Вістника“ на першій стороні.

Управа видавництв Союзу визволення України.

До наших передплатників і читачів!

В 1918 році „Вістник Союзу визволення України“ буде виходити як тепер, що тижня в зменшенім трохи форматі, в розмірі 16 стор. друку, з ілюстраціями, п. н.

„Вістник політики, літератури й життя“.

Не зважаючи на зменшенне формату, передплата на „Вістник“ підносить ся з 15 на 20 кор. річно, піврічно 12 кор., квартално 6 кор. Ціна поодинокого примірника виносити буде 50 сот. Се збільшенне передплати викликане страшною, впрост неймовірною ціною паперу та друкарських цін.

Просимо наших передплатників і читачів відновляти заздалегідь передплату на рік 1918, аби ми могли від першого числа знати висоту накладу. Наперед заявляємо, що нікому даром і на кредит „Вістника“ не будемо висилати. Виїмку з цього правила будемо робити в окремих випадках, які заслуговують на увагу, тільки для полонених-Українців.

Ціни на папір і працю далі збільшують ся, для того застерігаємо собі кожної хвилі підвищенне передплати.

Управа видавництв Союзу визволення України.

В адміністрації „Вістника Союзу визволення України“ можна набути отсі книжки:

- | | |
|--|-------|
| 1. В. Будзиновський. Гадяцькі постуляти і гетьман | К. с. |
| Виговський | —60 |
| 2. В. Будзиновський. Козаки у Ст. Руданського | —30 |
| 3. В. Будзиновський. Козацькі часи в народній пісні | 3— |
| 4. Г. Гауптман. Ткачі, драма в сорокових роках | 1-20 |
| 5. Г. Гейне. Книга пісень | 1-60 |
| 6. М. Гоголь. Вечерниці на хуторі під Диканькою | —50 |
| 7. Гомерова Одиссея. Перша часть | 2-40 |
| 8. Гомерова Одиссея. Друга часть | 2— |
| 9. В. Гете. Іфігенія в Таврії | —60 |
| 10. Гете—Франко. Гелена і Фавст | 1-20 |
| 11. Доманицький. Як хазяюють селяне в чужих краях | —80 |
| 12. М. Драгоманов. Нові українські пісні про гром. справи | 3-80 |
| 13. М. Драгоманов. Письма К. Кавелина й Ів. Тургенева | 3— |
| 14. Тр. Зіньківський. Писання. Книга перша | 2— |
| 15. Тр. Зіньківський. Писання. Книга друга | 2— |
| 16. Ю. Кенан. Сибір | 2-40 |
| 17. О. Кониський. Грішники. Роман—Хроніка | 1— |
| 18. П. Куліш. Крашанка Русинам і Полякам | —40 |
| 19. П. Куліш. Маруса Богуславка. Поема | —70 |
| 20. П. Куліш. Хуторна поезія | 1— |
| 21. В. Левенко. Per pedes apostolorum | —60 |
| 22. Ів. Левіцький. Поміж ворогами | 1— |
| 23. Молієр. Тартюф. Комедія в 5 діях | —60 |
| 24. Ш. Сеньобос. Сучасна Англія | 1-20 |
| 25. О. Солтис. Буквар для самоуків | —30 |
| 26. О. Терлецький. Галицько-руське письменство 1848—1865 рр. | 1-50 |
| 27. Ів. Франко. В плен-єрі. Вірші і проза | —60 |
| 28. В. Чайченко. Байки | —60 |
| 29. В. Чайченко. Книга казок віршом | 1-20 |
| 30. В. Чайченко. Оповідання | 1-60 |
| 31. В. Чайченко. На розпутті | 1-60 |
| 32. В. Чайченко. Під маршином небом, вірші | 2— |
| 33. М. Школиченко. Між народ. Повість | —40 |

Зміст: Третій універсал Української Центральної Ради.—Проголошенне Української Республіки.—Офіційний коментар універсалу Ц. Ради.—М. Кордуба. Етнографічна територія України (Кінець).—М. Троцький. Большевики й Українці.—Перебіг революційних подій у Києві.—З поезій Гр. Чупрички. Провалле.—З життя волинських виселенців у таборі Нідеральмі (коло Зальцбурга).—В. Темницький. Не латанина, а перебудова.—З поезій полоненого М. Капельгородського. II.—Вісти.—До земляків-полонених!

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні